

DİVAN ŞAİRİNİN SESSİZ VE GİZLİ ANLATIMI: MUVAŞŞAH*

*Hakan YEKBAŞ***

ÖZET

Divan şiiri incelemelerinde, o şiirin yüzey ve derin yapısını oluşturan unsurların ve bu unsurların şiire kazandırdığı yeni anlamların tespiti çok önemlidir. Birçok divan şairi, şiirlerinde, sesler ve harfler yoluyla gizli bir dil oluşturmak amacıyla değişik yollara başvurmuşlardır. Bu bakımdan harflerin şekil yönünden olduğu kadar muhteva bakımından da pek çok hususiyet kazandığını ve bu yolla çeşitli edebî sanatların oluşturulduğunu görmekteyiz.

Bazen harflerin simgesel değerlerinden faydalanma bazen de harflerin yardımıyla kelime ve kavramlar oluşturma gayesi güden bu farklı denemeler, çizgi dışı olarak nitelendirebileceğimiz uygulamalardır. Bu yüzden diğer edebî sanatlara göre edebiyatımızda örneklerine az rastlanan bu tür uygulamalar, belagata dahil edilen hünerler arasında gösterilmiştir. Edebiyatımızda; harflerin cinslerine, birleşme veya okunuş şekillerine dayalı bu tarz hünerlerden biri de muvaşşah olarak adlandırılan ve daha çok görselliğe dayalı olan yöntemdir.

Muvaşşahın günümüzde akrostiş şeklinde ifade edilmesinden dolayı sadece mısra başlarındaki harflerden isim çıkarma sanatı olarak algılandığı malumdur. Halbuki divan şiirindeki muvaşşah örneklerinde sadece mısraların ilk harflerinden değil mısranın ortasında ve sonunda yer alan harflerden de faydalanılmıştır. Şairlerimizin, muvaşşah yoluyla unvan, duâ ifadesi hatta bazen bir mısra veya beyit meydana getirdikleri gibi bu hüneri tarih düşürmede de kullandıkları görülmektedir. Bu bakımdan muvaşşahların farklı muhtevalara sahip olduğunu ifade etmeliyiz.

Çalışmamızda bilinen örneklerin dışındaki muvaşşahlardan hareketle bu sanatın farklı hususiyetlerine yer verilmiştir. Kaside, gazel, müseddes, kıt'a, mesnevî, müstezad gibi değişik nazım şekilleriyle söylenmiş olan muvaşşahlar, bizlere divan şairinin kullandığı gizli dili ve sessiz anlatımı gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, edebî sanat, muvaşşah.

* Ordu Üniversitesinin 10-12 Mayıs 2012 tarihinde düzenlediği “Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu”nda sunulan “*Divan Şairinin Sessiz ve Gizli Anlatımı: Muvaşşah*” başlıklı yayımlanmamış bildirinin yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. hyekbas@gmail.com

THE SECRET AND SILENT EXPRESSION OF DIVAN POET: MUVASSAH

ABSTRACT

Surface and deep structure of the elements that form the poem bring new meaning to poetry. Determination of these elements is very important in Ottoman poem studies. In this respect, many poets of Ottoman poem resorted to create a secret language through sounds and letters. From this point of view, letters gain great many peculiarity with regard to its shape and contents and therefore we see that different kinds of literary arts reconstituted.

These different experiments which have the aim of benefitting from the letters' symbolic value or with the help of letters they try to constitute concept are characterized as the not suitable line for our topic. For this reason, these applications whose examples are rarely encountered in our literature according to the other literary arts re shown between the talents included the rhetoric. In our literature, one of the talents which bases on the letters' types, union, way of reading is called muvaşşah and muvaşşah is the method which bases on visual things.

Today, muvaşşah is expressed as the acrostic. Because of that muvaşşah is perceived as the art which finds the first letter of verse and creates the name from these letters. But examples of muvaşşah in classical Ottoman poetry benefit from not only the first letter of verse but also middle and last letter of verse. Our poets use muvaşşah to form the title, prayer, moreover while constituting verse or couplet, it can be seen that they use muvaşşah to compose a chronogram to commemorate the date. In this respect we can express that muvaşşah has different contents.

In our study, with the help of different examples of muvaşşah different peculiarity of this art found place for itself. Different kinds of muvaşşah such as kasida, lyric poem, müseddes, stanza, masnavi, müstezad will show us the secret language and silent expression which is used by the poet in the poem.

Key Words: Divan poem, literary art, muvassah.

Giriş

Kendine özgü değerler sistemine sahip olan divan edebiyatında, şairlerin şiirlerini söylerken hünerlerini sergilediklerini, bu suretle sanatçı tabiatlarını ortaya koymaya çalıştıklarını görmekteyiz. Divan şairleri, özellikle mazmunlar ve edebî sanatların yardımıyla şiirin doğrudan şekline ve manasına nüfuz eden bir şiir anlayışı meydana getirmişlerdir.

Divan şairinin bu anlatımı ve kurguyu meydana getirirken birinci derecede başvuru alanı hiç şüphesiz dil olacaktır. Şiirle görünür kılınan o bütün, o büyü ve gizemli dünyanın içinde yer alan coşkular, acılar, ağlama, sevinç veya teselliler; isyan, ıstırap yahut gülücükler; hâlden şikâyet, zalime meydan okuma, mazlumdan yana çıkma... gibi birçok duygu ancak ve ancak dil vasıtasıyla

Turkish Studies

bizlerin beğenisine sunulmaktadır.¹ Yani şair, niyetini seçmiş olduğu harfler, sesler ve kelimeler yoluyla anlatma yoluna gitmektedir. Bu bakımdan niyetini daha da görünür kılmak amacıyla bazen simgelere başvurur. Bizatihi dilin kendisi de simgedir.

İşte divan şairleri de kendi niyetlerini açığa vurma, düşünce ve duygularını ifade edebilme, şiirdeki kavramlar arasında ilgi ve benzerlik kurma, şekle dayalı bazı hüner ve oyunlar yapma gibi amaçlarla zaman zaman harfleri kullanmışlar, onların simgesel değerlerinden faydalanmışlardır. Şiirlerinde harfleri simge olarak kullanan şairler, bazen de belli bir varlığı simgeleyen harfleri bir araya getirerek kelime ve kavramlar oluşturmaya çalışmışlardır.

Aslında harflerin bizzat kendisi *ilm-i hurûf* denilen ayrı bir ilmin de konusu olmuştur. Bu ilimde harfler; sayıları, noktalı veya noktasız oluşları, biçimleri, mensubiyetleri, simge ve şifre değerleri, çıkış yerleri (mahrec), sesli veya sessiz oluşları, barındırdıkları ilâhî hikmet ve sırlar gibi yönlerden incelemeye tabî tutulmuştur.² Harflerle ilgili bu telakkilerin aslında birçok eski kültür, din ve inanç sisteminde farklı yansımaları olduğu da bilinmektedir. Söz konusu İslam medeniyeti olunca tarihî seyir içinde kendine has bir gelişim izleyen harflerin oluşumu ve kaynağı daha farklı bir şekilde açıklanmaktadır. Özellikle tasavvufî yorumların ağırlık noktası ve odak teşkil ettiği bu yorumlara göre varlığın meydana gelişi Allah'ın "*kün*" (كن) emriyle olmuştur. "*Kün*" ilâhî bir emir ve kelimedir. Yani bir sözdür. Harfler, sözlerin ve seslerin sembolik işaretleridir. Dolayısıyla harfler, varlığın ilk mahiyetini oluşturmaktadır ve ilâhîdir.³

Bu anlayış ve yorum daha sonraları harflerin özelliklerinden hareketle çeşitli uygulamaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Cifr, vefk, ebced, remil gibi harflere sembolik anlamların yüklenmesi sonucu ortaya çıkan telakkiler, hurûf ilminin temellerini teşkil etmiştir⁴

Bu bakımdan harflerin şekil yönünden olduğu kadar muhteva bakımından da pek çok hususiyet kazandığını ve bu yolla çeşitli edebî sanatların oluşturulduğunu görmekteyiz. Âmil Çelebioğlu, harflerle ilgili divan şiirindeki uygulamaları değerlendirirken aşağıdaki şekilde bir tasnife başvurmuştur:⁵

1. Umûmî Manada Harflerin Sembol Olarak Kullanılması
 - a. Lâdinî olarak harflerin mahiyeti
 - b. Tasavvufî olarak harflerin mahiyeti
2. Husûsî Manada Harfler
3. Hurûfilik
4. Ebced Hesabı
5. Çeşitli Hususiyetler
 - a. Tevşih
 - b. Kısaltmalar
 - c. Kekeme Dili
6. Elifnâmeler

¹ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*, Hece Yay., Ankara 2003, s. 21.

² Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*, s. 63.

³ İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yay., İstanbul 1992, s. 30.

⁴ Muhsin Macit, *Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşâh ve Türkçe Şiirleri*, Grafiker Yay., Ankara 2002, s. 35.

⁵ Âmil Çelebioğlu, "Harflere Dair", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 599.

Çelebioğlu'nun divan şiirinde harflerin kullanımıyla ilgili olarak yaptığı bu tasnife göre tevşih ya da muvaşşah, harflerle ilgili hususiyetler içinde değerlendirilmektedir. Biz de çalışmamızda divan şiirinde tespit ettiğimiz örneklerinden hareketle muvaşşahın farklı uygulamalarını göstermeye ve özelliklerini ifade etmeye çalışacağız.

Divan Şiirinde Muvaşşah

Arapça “vişah” (وشح) kökünden gelen muvaşşah kelimesi lügatlerde; “süslenmiş, süslü, müzeyyen giyinip kuşanmış,⁶ tevşih ve tezyin edilmiş⁷ orijinal renginden farklı bir renkle ya da çizgili desenle nitelenen veya nakşedilmiş atkı veyahut süslü giyim eşyası⁸, boyun bağı ve meftûl veya gaytan asmak ve tezyin eylemek⁹ tevşih edilmiş, takıp takıştırmak suretiyle zinetlendirmek¹⁰” gibi anlamları ile verilmektedir. Edebiyat terimi olarak ise “bir manzumeyi oluşturan mısraların veya beyitlerin baş tarafına, ortasına veya sonuna yerleştirilen harf, hece veya kelimeler marifetiyle gizli bir isim veya ifade oluşturmak”tır.¹¹

Bahrü'l-Ma'ârif adlı eserinde Sürûrî, muvaşşahı şöyle tanımlamaktadır: “Lügatda müzeyyene dirler. Ve ıstılâhda şol şi're dirler ki her beytinin yâ her mısra'nın evvelinde veyâ ortasında bir harf alıcak bir âdem adı çıka.”¹² Sürûrî, muvaşşahla ilgili bu tanımlamayı yaptıktan sonra kendisinin söylemiş olduğu bir gazeli de örnek olarak verir. Gazeldeki muvaşşahı “*Sulţan Muştafâ*” (سلطان مصطفى) ismi çıkmaktadır:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1	(س)	Servî-i kad-i hacildür serverâ serv-i çemen
	(ل)	Lâ dimek olmaz revâ tağlarda biten nârven
2	(ط)	Tağa düşerse 'aceb midür bu hasretten çenâr
	(ا)	Ey elif-kâmet çü kadûñ yücedir şimşâddan
3	(ن)	N'eyleyem ben benzedüp gonca-dehânuñ pisteye
	(م)	Murğ-ı dil bülbül gibi anı görüp açmaz dehen
4	(ص)	Şad-hezâr âvâze eylerdi gül-istânda hezâr
	(ط)	Tâlib-i 'ayş olup olsañ gül gibi gülşende sen

⁶ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 2004, s. 1429-1430.

⁷ Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâci*, Çağrı Yay., İstanbul 1995, s. 862.

⁸ G. Schoeler, “Muwashshah”, *The Encyclopedia of Islam*, Cilt: VII, New Edition, Newyork 1993, s. 809.

⁹ Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebir*, TDK Yay., Ankara 2009, s. 1019.

¹⁰ İbrahim Cûdî Efendi, *Lûgat-ı Cûdî*, (hızl: İsmail Parlatur, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar), TDK Yay., Ankara 2006, s. 350, 575.

¹¹ Orhan Kemal Tavukçu, “Muvaşşah (Akrostiş)”, *Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler*, Picus Yay., İstanbul 2008, s. 221.

¹² Sürûrî, *Bahrü'l-Ma'ârif*, Milli Kütüphane, Yz. A. 9122, v. 4b.

- 5 (ف) Fâlımız gâyet eyüdüür çün elifdüür râstî
(ل) Ey Sürûrî muşhaf-ı hüsnünü açduğda gelen

Sürûrî, eserinin ilerleyen bölümlerinde muvaşşah konusuna yine değinmiştir. Müellif, muvaşşahla ilgili aynı tanımı yaptıktan sonra Farsça bir manzumeyi örnek verir ve bu şiirin ilk mısralarındaki harflerin cem'inden “*Muhammed*” isminin çıktığını ifade eder.¹³

Muvaşşah, farklı isimlerle de anılan bir hüner gösterme aracıdır. Âmil Çelebioğlu, ıstılahî manada tevşih ile muvaşşahın aynı terimler olduğunu belirtmektedir. Tevşih ise, bir gazel veya kasidenin yahut daha başka bir nazım şeklinde ve türündeki bir şiirde, harflerden şairin bir dostunun veya padişah yahut bir zamane büyüğünün adının, bazen sadece adı değil, hazret, mevlânâ gibi sıfatların nâdir de olsa ömrü uzun olsun vb. dua ve temennilerin çıkması şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴

Muvaşşahın bir diğer ismi de *istihrâc*tür. Sözlük anlamı itibarıyla “*anlam, netice çıkarma*” demek olan *istihrâc*, terim olarak; şiirde mısra başlarındaki harflerin birleştirilmesi ile bir kelimenin, bir özel ismin ortaya çıkması anlamına gelmektedir.¹⁵

Batı edebiyatlarında *acrostiche*, *akrostichon*, *akrostic* gibi kelimelerle karşılanan muvaşşah, Batı tesirindeki Türk edebiyatıyla birlikte *akrostiş* olarak dilimize girmiştir. Muvaşşaha göre daha dar bir anlam içeren akrostiş, manzumelerin mısralarının baş taraflarında gizlenen ifadeleri karşılayacak şekilde kullanılmaktadır.¹⁶ Buna karşılık divan şiirindeki muvaşşah örneklerinde, sadece mısraların ilk harflerinden değil mısranın ortasında veya sonunda yer alan harflerden de bir ifade veya isim gizleme yoluna gidilmiştir. Bu uygulama Batı edebiyatlarında farklı bir şekilde isimlendirilmiştir. Akrostiş mısranın ortasında olursa *mezoştîş*, sonunda yapıldığında ise *telestîş* adını almaktadır.¹⁷ Kısacası muvaşşahı, Batı edebiyatlarında akrostiş, mezoştîş ve telestîş gibi farklı isimlerle ifade edilen uygulamaların genel adı olarak nitelendirmek mümkündür.

Muvaşşahlarla ilgili bir diğer tartışma konusu ise bu uygulamaların edebî sanat sayılıp sayılmayacağıdır. Öncelikle şunu belirtelim ki belagat ile ilgili yazılan birçok kaynakta harflerle ilgili; *hazîf*, *hayfâ*, *muvasal*, *mukatta*, *tashîf*, *menkût*, *leb değmez*, *teşcîr*... gibi hünerler, edebî sanat başlığı altında bahis konusu olmamıştır. Muvaşşah da bunlardan biridir. Harflerin cinslerine, birleşme veya okunuş şekillerine dayalı bu tür uygulamalar, belagata dahil edilen hünerler arasında gösterilmiştir. Yani muvaşşah, bir hüner olarak vasıflandırılmıştır. Biz de bu görüşe katılmakla beraber harflerle ilgili hünerlerin, manzumeye birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu bakış açısıyla; muvaşşah, leb değmez, menkût veya görsel şiir gibi hünerlerin sergilendiği şiirleri, sanatlı manzume olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Bu sayede harflere dayalı hünerler; görselliğe dayalı sanatlar veya lafız ile ilgili sanatlar başlığı altında değerlendirilebilecektir.

Divan şiirinde, muvaşşahlar konusunda şimdiye kadar en ayrıntılı çalışmayı Prof. Dr. Orhan Kemal Tavukçu yapmıştır. Çalışmasında; muvaşşahın ortaya çıkışı, eski kültürler ile Batı, Arap ve Fars edebiyatlarındaki uygulamaları hakkında açıklamalarda bulunan Orhan Kemal Tavukçu, divan şiirine ait üç muvaşşah örneği de vermiştir. Bizim çalışmamızda ise **39 adet**

¹³ Sürûrî, **Bahrü'l-Ma'ârif**, Milli Kütüphane, v. 33b.

¹⁴ Âmil Çelebioğlu, “Harflere Dair”, s. 604.

¹⁵ Ahmet Mermer, Neslihan Koç Keskin, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 51.

¹⁶ Akrostişin Batı, Arap ve Fars edebiyatlarında tarihî gelişimi ve yeri hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Orhan Kemal Tavukçu, “Muvaşşah (Akrostiş)”, **Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler**, Picus Yay., İstanbul 2008, s. 220-235.

¹⁷ Levent Şentürk, “Madde Madde OuLiPo”, **Kitap-lık**, Sayı: 60, Nisan 2003, s. 58.

muvaşşah örneği bulunmaktadır.¹⁸ Yazımızda bu manzumelerden hareketle muvaşşahın farklı uygulamaları hakkında bilgi verilecektir. Buna göre muvaşşahları şekil ve muhteva bakımından aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

a. Şekil bakımından

Tespit ettiğimiz muvaşşahlar; nazım şekilleri, beyit sayıları, mısra başı, ortası veya sonunda uygulanması bakımından farklı şekil özellikleri arz etmektedir. Buna göre muvaşşahların şekil özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

No	Şairin Adı	Nazım Şekli	Beyit Sayısı	Muvaşşahın Uygulanış Biçimi (Akrostiş, Mezostiş, Telestiş)	Ortaya Çıkan İsim, İfade, Mısra veya Beyitler
1	Sürûrî	Gazel	5	Akrostiş	Sultân Mustafâ
2	'Ubeydî	Kaside	33	Akrostiş	Medhine had yok durur haddün bil ey âşüfte-hâl / Görse ayağın lebiyle bûs ider ehl-i kemâl
3	Mihri Hâtun	Kaside	23	Akrostiş	Sultân Bâyezîd Edâmallahu 'Ömrehu
4	Mihri Hâtun	Kaside	20	Akrostiş	Sultân Ahmed Edâmallâhu 'Ömrehu
5	Mihri Hâtun	Gazel	6	Akrostiş	Süleymân
6	Nazîr İbrâhîm	Mesnevi	13	Akrostiş	Hırka Şeyhi-zâde 'Osmân Molla Tâle 'Ömrehu
7	Karamanlı Aynî	Gazel	7	Akrostiş	Sultân-Baht
8	Feyzî Efendi	Gazel	5	Akrostiş	Muhammed
9	Feyzî Efendi	Müseddes	24	Akrostiş	Ebü Bekr, 'Ömer, 'Osman, 'Ali, Hasan, Hüseyin
10	Feyzî Efendi	Gazel	5	Akrostiş	Süleymân-ı Zamân
11	Medhî	Gazel	9	Akrostiş	Muhammed Mümtâz
12	Medhî	Gazel	10	Akrostiş	Hazret-i Fazlî Efendi Kâm-yâb
13	Medhî	Gazel	5	Akrostiş	Muhteşem
14	Fânî	Kıt'a	2	Akrostiş	'Azîz
15	Fânî	Nazm	3	Akrostiş	Nûriye
16	Eşref Paşa	Gazel	9	Akrostiş, Telestiş	Esîr-i Dilberim / Hayrân-ı 'aşkıım
17	Bursalı Eşref Paşa	Kıt'a	2	Akrostiş	Sâmih
18	Halîfî	Müstezâd	6	Akrostiş	Mustafâ
19	Râcih	Gazel	5	Akrostiş	Bahâ'üddîn Beg
20	Kabûlî	Gazel	4	Akrostiş	Şâkir Mehmed
21	'Abdî	Kaside	10	Akrostiş	Âh Şâhım Hamza

¹⁸ Çalışmamızdaki muvaşşah metinlerinin tespitinde bilgi ve tecrübesiyle bizlere yol gösteren, metinlerin büyük bir bölümüne ulaşmamızı sağlayan Prof. Dr. Mehmet Arslan'a teşekkür ederiz.

22	Edimeli Nazmî	Gazel	9	Akrostiş	Âh Şâhım Memî Âşıkî Muslî
23	Edimeli Nazmî	Gazel	5	Akrostiş	Mahbûb
24	Edimeli Nazmî	Gazel	7	Akrostiş	Muslî Şâh
25	Edimeli Nazmî	Gazel	7	Gazel	Muslî Şâh
26	Enderunlu Vâsîf	Kaside	4	Mezostiş	Selîm Hân
27	Şemsî	Gazel	8	Akrostiş	Şeyh Seyyid Mustafâ, Âhî
28	Bedr-i Dilşâd	Mesnevi	3	Akrostiş	Hasan, 'Ali
29	Âsafî	Mesnevi	3	Akrostiş	Murâd
30	Nakşî	Nazım	5	Akrostiş	1088 (Tarih manzumesi)
31	Nakşî	Kıt'a	9	Akrostiş	1085 (Tarih manzumesi)
32	Nakşî	Kıt'a	7	Akrostiş, Telestîş	1080 (Tarih manzumesi)
33	Dilşâd Ömer	Gazel	10	Akrostiş	Dilşâd 'Ömer
34	Kâlâyî	Kıt'a	19	Akrostiş, Telestîş	1217 (Tarih manzumesi)
35	Ahmed Sûzî	Kıt'a	14	Akrostiş	'Avn-i Rahmânla vezîr oldı Muhammed Paşa (1130) (Tarih manzumesi)
36	Şeyh Ahmed	Mesnevi	29	Akrostiş	Ebcet Harfleri (Ebcet, Hevvez, Huttî, Kelemen, Sa'fes, Karaşet, Schâz, Dazığ, Lamelif)
37	Şeyh Ahmed	Mesnevî	21	Akrostiş, Telestîş	Men temennâ vusûle sadrı 'l- me'âli / Fe'l-yüvaşşâhi hıfzan bi'n-Nazmî'l-Le'âli
38	Şeyh Ahmed	Mesnevi	26	Akrostiş, Telestîş	Tâlib-i 'ilm ü kemâl isen okı Nazm-ı Le'âl / Kişver-i dâniş ü fazl-ı hüneri nazmîle al
39	Şeyh Ahmed	Mesnevi	23	Akrostiş, Telestîş	Hamdülillâh buldı pes nâmem kemâl / Nâm u târihin didim Nazm-ı Le'âl Temme fi-seneti ahadi ve hamsîn ü elf

Görüldüğü gibi elimizdeki muvaşşahların büyük bir bölümü, akrostiş şeklinde yani mısraların ilk harflerinin kullanılması suretiyle oluşturulmuştur. Muvaşşahların en çok gazel nazım şekline uygulandığı da tablodan anlaşılmaktadır. 39 muvaşşahtan 17'si gazel nazım şekliyle

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

söylenmiştir. 7 muvaşşah ise mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Ayrıca muvaşşahların; kaside, kıt'a, nazm, müseddes, müstezâd gibi nazım şekilleriyle de oluşturulduğunu görmekteyiz.

Akrostiş şeklindeki muvaşşahların dikkat çeken özelliklerinden biri de kendi içinde farklı uygulamalarının olmasıdır. Bu tür muvaşşahlarda şairlerin, bazen beytin her iki mısrasında bazen de sadece ilk mısralarda akrostiş yaptığı gözlemlenmiştir. Örneğin; 'Ubeydî, Nazîr İbrâhîm, Feyzî Efendi, Medhî, Fânî, Bursalı Eşref Paşa, Râcih, Kabûlî, Edirneli Nazmî, Şemsî, Bedr-i Dilşâd, Nakşî, Kâlâyî Ahmed Sûzî, Şeyh Ahmed'e ait muvaşşahlar, beyitlerdeki her iki mısranın kullanılması suretiyle yapılmıştır. Buna karşılık; Mihrî Hâtun, Karamanlı Aynî, Medhî, Eşref Paşa, Halilî, 'Abdî, Dilşâd Ömer'e ait muvaşşah örneklerinde ise beyitlerin sadece ilk mısralarından akrostiş oluşturulmuştur.

Edirneli Nazmî Divanı'nda muvaşşahın farklı uygulamalarına rastlamaktayız. Buna göre Nazmî'nin muvaşşah bir gazelinde; birinci mısraların baş harflerinden "*Âh Şâhım Memî*", ikinci mısraların baş harflerinden ise "*Âşıkî Muslî*" isimleri çıkmaktadır. Şairin bir diğer gazelinde ise "*Muslî Şâh*" isminin, beyitlerin her iki mısrasının ilk harflerinde gizlendiği tespit edilmiştir. Şairin aynı uygulamayı "*Mahbûb*" unvanı için söylediği bir başka gazelde daha yaptığını görmekteyiz.

Bedr-i Dilşâd'ın manzumesinde de birinci mısralarda "*Hasan*", ikinci mısralarda ise "*Ali*" isimleri saklanmak suretiyle farklı bir muvaşşah uygulamasına gidilmiştir.

Feyzî'nin müseddes nazım şekliyle söylemiş olduğu manzume de şekil özellikleri bakımından farklılık arz etmektedir. 4 bentten müteşekkil müseddesin her bendinden farklı bir isim çıkmaktadır. 1. bentte, *Ebû Bekr*; 2. bentte, *Ömer*; 2 ve 3. bentte, *Osmân*; 3 bentte, *Ali*; 3 ve 4. bentte ise *Hasan* ve *Hüseyn* isimlerini görmekteyiz.

Muvaşşah konusunda dikkat çekici bir diğer manzume ise Eşref Paşa'ya aittir. Şairin muvaşşah gazelinde yer alan akrostiş ve telestişten ayrı ifadeler çıkmaktadır. Buna göre her beytin ilk mısralarının ilk harfi alındığında "*esîr-i dilberim*"; beyitlerin ilk mısralarının son harfi alındığında ise "*hayrân-ı aşkım*" çıkmaktadır. Şair, böylece "*Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün*" kalıbında "*Esîr-i dilberim hayrân-ı aşkım*" mısrasını meydana getirmiştir. Fakat bu mısra, gazelde yer almamaktadır.

Eşref Paşa, Nakşî ve Kâlâyî'ye ait manzumelerde, akrostişin yanında telestiş yani mısra sonlarındaki harflerin bir araya getirilmesi sonucu muvaşşah uygulanmıştır. Bu tür manzumelerin genelde tarih manzumeleri olduğu tespit edilmiştir. Enderunlu Vâsîf'a ait bir gazelde ise mezoştîş şeklinde muvaşşah bulunmaktadır.

Elimizdeki bilgilere göre divan şiirinde en çok muvaşşah kaleme alan şairler ise; Edirneli Nazmî (4 muvaşşah), Şeyh Ahmed (4 muvaşşah), Feyzî Efendi (3 muvaşşah), Medhî (3 muvaşşah), Nakşî (3 muvaşşah) ve Mihrî Hâtun (3 muvaşşah)'dur.

b. Muhteva Bakımından

Muvaşşahın günümüzde akrostiş şeklinde ifade edilmesinden dolayı sadece mısra başlarından isim çıkarma sanatı olarak algılandığını daha önce ifade etmiştik. Halbuki divan şiirindeki uygulamalarda sadece şahısların isimleri çıkmamaktadır. Divan şairlerinin; muvaşşah yoluyla unvan, duâ ifadesi hatta bazen bir mısra veya beyit meydana getirdikleri gibi bu hüneri tarih düşürmede de kullandıkları görülmektedir. Bu bakımdan muvaşşahların farklı muhtevalara sahip olduğunu ifade etmeliyiz.

b.1. İsim veya Bir İfade Oluşturan Muvaşşahlar

Muvaşşahların büyük bir bölümü, bir isim ortaya çıkarmak amacıyla yazılmıştır. Bu tür uygulamaların önemli bir kısmında şairlerimiz ya manzumenin başlığında ya da son beyitlerinde

ismi vermek suretiyle okuyucuya yardımcı olmaktadır. Bazen de isim vermeden sadece manzumenin muvaşşah tarzında yazıldığını söylemektedir. Bu suretle isim veya ifadeyi okuyucunun bulması istenmektedir.

Örneğin Mihri Hâtun'un aşağıdaki gazelinin başlığı "*Muvaşşah Be-İsm-i Süleymân*" şeklindedir. Müellif bu suretle gazelde muvaşşah olduğunu ve Süleymân (سليمان) isminin çıkacağını söylemiştir:

Muvaşşah Be-İsm-i Süleymân¹⁹

Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün

- 1 (س) Sen rûh-ı revân ey Hân dil-mürdeme cân ancak
Gül-ruhlarınuñ şevki gün gibi 'ayân ancak
- 2 (ل) Lâle hadüni bülbül gülşende görüp eydür
'Âlemde gül-i ter çok bu gonca-dehân ancak
- 3 (ى) Yaylañ ile hüsünüñ her kim göre dir şâhâ
Kendüsi durur ğilmân yaylağı cinân ancak
- 4 (م) Meylüm sañadur hânım kurbân yoluña cânım
Gerçeği sözümüñ bu gayrısı yalan ancak
- 5 (ل) İtüñle işigüñde çün her gice hem-demdür
'İzzet ise Mihrî'ye yeter bu hemân ancak
- 6 (ن) Ne vaqt-i ferağ-devrân 'âlem bu deme hayrân
Biñ cânâ deger bir ân ne hoşça zamân ancak

Aynı şekilde Nazîr İbrâhîm de mesnevi nazım şekliyle söylemiş olduğu manzumesinden "خرقه شیخی زاده عثمان ملا طال عمره" ifadesinin çıkacağını belirtmiştir:

Hırka Şeyhî-zâde 'Osmân Molla Tâle 'Ömrehu

Bu Manzûmenüñ Evvel Hârflerinden İstihrâc Olınmuşdur²⁰

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

- 1 (خ) Halk iden cümle-i mevcûdâtı
(ج) Ref' iden mertebe-i tâ'âtı

¹⁹ Mehmet Arslan, *Mihrî Hâtun Divânı*, Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007, s. 256-257.

²⁰ Necdet Şengün, *Nazîr İbrâhîm Divânı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 470-471.

-
- 2 (ق) Kût u kuvvet viricek insâna
(ه) Hevesi virdi aña ihsâne
- 3 (ش) Şâh idüp memleket-i tende anı
(ى) Yâr idüp ‘ilmi ile ‘irfânı
- 4 (خ) Hûlk-ı nîgû idüp aña a‘tâ
(ى) Yâd-ı Haq'la ola dâ'im gûyâ
- 5 (ز) Zâd ide fikr-i Hudâ'yı dâ'im
(ل) Allah Allâh diyüp ola kâ'im
- 6 (د) Dâr-ı dünyâ bile kim fânîdür
(ه) Hem beğâsızluğ anuñ şânıdur
- 7 (ع) ‘Ömri bi-hûdeye şarf eylemeye
(ت) Şâbit olmaz sözi söylemeye
- 8 (م) Meyl-i tâ‘at ide dâ'im cismi
(ن, ل) Ân ile ola tamâmen resmi
- 9 (م) Merd-i meydân-ı maḥabbet ola ol
(ل) Lâ vü illâya bula her dem yol
- 10 (ط) Tûl-i ‘ömr ile mu‘ammer ide Haq
(ل) Aña her luḫfını ide mülḫaḫ
- 11 (ل) Lebleri ola tebessümde anuñ
(ع) ‘İlm ü ‘irfânı tekellümde anuñ
- 12 (م) Merḫabâlar diyeler aḫbâbı
(ز) Revvaḫa’llâh diyeler aşḫâbı

Turkish Studies

- 13 (e) Hep du‘â ile Nazîr eyle tamâm
‘Ömrin efvân ide anuñ ‘Allâm

Divan şiirinde en çok muvaşşah kaleme alan şairlerin başında gelen Feyzî Efendi, aşağıdaki manzumesinin 3. beytinde, ilk dört mısra içinde bir isim sakladığını açıkça ifade etmektedir. Ayrıca son beyitte yer alan “*Bir muvaşşah nev-gazeldir oldı bu resme binâ*” mısrası da bizlere gazelin muvaşşah tarzıyla söylendiğini göstermektedir ki manzumeden Muhammed (محمد) ismi çıkmaktadır:²¹

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 (e) Mün‘im-i kân-ı keremsiñ devr-i hüsnünde şehâ
(ç) Hâlvat-i luţfuñdan ib‘âd olmadı bâ y u gedâ
- 2 (e) Mürtefi‘dür kıadriñ eflâk üzre ey nûr-ı cemâl
(d) Dinse haqqıñda sezâ nûr-ı Cenâb-ı Kibriyâ
- 3 Nâm-ı pâkiñ bu murabba‘ içre pinhân eyledim
Çeşm-i bedden tâ seni hıfz eyleye Bârî Hudâ
- 4 Sen şeh-i ‘âlî-cenâba intişâb itmek için
Pây-mâl itdim yoluñda naqd-i ‘ömri bî-riyâ
- 5 Feyzî-i bî-çâreden gûş eylesün kâmil olan
Bir muvaşşah nev-gazeldir oldı bu resme binâ

Feyzi aşağıdaki gazelinde ise son beyitte muvaşşahta yer alan ismi açık bir şekilde belirtmiştir. Buna göre şair, şiirinde; “*Süleymân-ı zamân*” (سليمان زمان) ifadesini saklamıştır:²²

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 (s) Sâlik-i râh-ı maḥabbet mi olur hiç ‘uḳalâ
(d) Lev m iderken dün ü gün ‘âşık-ı şeydâya dilâ
- 2 (e) Yârı aḡyâr ile görmek gibi bir derd yoḡdur
(e) Mübtelâlar çeker ol derdi zârûrî hâlâ
- 3 (l) Âh u zâr ile geçer ‘âşık-ı zârın ‘ömri
(n) Nice men‘ itmesün anı ‘ulemâ vü fuzalâ

²¹ Sevinç Karagöz, **Feyzî Efendi Divanı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2004, s. 77.

²² Sevinç Karagöz, **Feyzî Efendi Divanı**, s. 586.

- 4 (ج) Zen-i dünyâyı görüp naqşına aldanma şaşkın
 (م) Mârdır zehr ile âlûdedir ol ey budalâ
- 5 (ا) Ol kişi kim yeri var olsa *Süleymân-ı zamân*
 (ن) Nutqına râm ola Feyzî anıñ ednâ vü ‘alâ

Tespit ettiğimiz muvaşşahlar içinde müseddes nazım şekliyle söylenmiş tek manzume yine Fevzî Efendi’ye aittir. Manzumede; *Çâr-yâr* (ابو بكر, عمر, عثمان, على), *Hız. Hasan* (حسن) ve *Hız. Hüseyin* (حسين)’in isimleri gizlidir.²³

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 (ا) Ey gönül tâlib-i dîdâr olagör şâm u seher
 (ب) Bulasın menzil-i maqşûdına bu yolda zafer
 (ج) Vâkıf-ı sırr-ı İlâhî olayım dirseñ eger
 (د) Baqma âyîne-i devrâna hazer eyle hazer
 (ك) Kâle-i himmet imiş ‘aşka sermâye meger
 (ج) Rağbet itmez bu cihân varına maqbûl-ı beşer
- 2 (ع) ‘İbret alsa kişi bu halk-ı cihândan cüz’î
 (م) Mihnet-i derd-i ser-i rûz u şebândan cüz’î
 (ج) Rağne görmez idi bu qahr-ı zamândan cüz’î
 (ع) ‘Uzlet it hâşılı bu meclis-i fândan cüz’î
 (ت) Şâbit ol kavline geç ‘izzet ü şândan cüz’î
 (م) Mest-i dünyâ idemez râh-ı mağabbetde eşer
- 3 (ا) Er iseñ pîre-zen-i dehr ile itme ülfet
 (ن) Nakd-i ‘ömrüñle alursuñ başına bir şıklet
 (ع) ‘Ârif oldur ki fenâ mülkine kılmaz rağbet
 (د) Loqma vü hırqa için eyleme dehre minnet
 (ی) Ye’s gör devlet-i dünyâyı dilerseñ rif’at
 (ح) Harem-i ‘aşka qadem baş gel eyâ ehl-i hüner
- 4 (س) Sâlik-i râh-ı mağabbet irişür menziline
 (ن) Nutq-ı pîrân ile bir çare bulur müşkiline

²³ Sevinç Karagöz, *Feyzî Efendi Divanı*, s. 671.

- (ح) Hüsni-i hulûkı kişiniñ mâyedir ancağ diline
 (س) Süregör düldül-i maşşûdunı cânân iline
 (ى) Yağ çerâğ-ı sühanı Şîr-i Hudâ maşfiline
 (ن) Nüşa-i nazmuña Feyzî şu'arâ ide nazar

Medhî, muvaşşah gazelinde gizlemiş olduğu *Muhammed Mümtâz* (محمد ممتاز) ismine dair bir ipucu vermemiştir.²⁴

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün

- 1 (ا) Mecnûn idüben sen beni 'uryân ideceksiñ
 Âvâre kı lup vâlih u hayrân ideceksiñ
- 2 (ح) Hağğa bu ki bir dem gele ey gevher-i nâ-yâb
 Şol didelerüm yaşını 'ummân ideceksiñ
- 3 (ا) Mihr eylemeyüp bezm-i firâkuñda dem-â-dem
 Bağrumı delüp ney gibi nâlân ideceksiñ
- 4 (ى) Dil nâr-ı firâkuñla yanup külhan-ı tende
 Âhir yerümi âteş-i sûzân ideceksiñ
- 5 (ا) Meh gibi olup burc-ı melâhatda ziyâ-bağş
 Gün gibi çıqup 'âlemi seyrân ideceksiñ
- 6 (ا) Merdümlük idüp hâtır-ı 'uşşâkı şorarsañ
 Her birisini 'âleme sulţân ideceksiñ
- 7 (ت) Ten hecrüñ ile bir kafese döndi ğamuñdan
 Bülbül gibi murğ-ı dili giryân ideceksiñ
- 8 (ل) Ey mürdeleri zinde kılan 'İsî-dehânum
 Çok hastelerün derdine dermân ideceksiñ

²⁴ Nezihe Sayan, *Medhî Dîvânı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 543.

- 9 (ج) Zâr oldı gül-i rûyuña karşı dil-i Medhî
Ğâlib sen anı murğ-ı hoş-elhân ideceksiñ

Yine Medhî'ye ait aşağıdaki manzumelerin birincisinden *Ĥazret-i Fazlî Efendî Kâm-yâb*²⁵ (حضرت فضلى افندى كام ياب), ikincisinden ise *Muĥteşem* (محتشم) isimleri çıkmaktadır ki şair; bu isimlere dair şiirinde bilgi vermemektedir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 (ح) Ĥağ Ta'âlâ ħalbüñi mesrû u ħandân eylesün
(ض) Ėarb ile düşmenlerüñ giryân u nâlân eylesün
- 2 (ر) Râziyam Ĥağ itlerüñle hem-sifâl itsün senüñ
(ت) Tek beni şeb ser-i kûyuñda mihmân eylesün
- 3 (ف) Faĥrum olsun reh-güzârıñda beni ħâk eylesün
(ض) Žâyi' itsün cismümi ħâk içre pinhân eylesün
- 4 (ل) Lâyık ise ħâtır-ı maĥzûnımı şâd itmesün
(ى) Yaraşur gönlümi yıqsun perîşân eylesün
- 5 (ا) Âfitâb-ı devleti murğ-ı hümâ-pervâz olup
(ف) Farĥına sâye şalup 'arş üzre cevlân eylesün
- 6 (ن) Nüh felek üzre murâduñ mihri olsun pür-ziyâ
(د) Devletüñ necmin Ĥudâ bir mâh-ı tâbân eylesün
- 7 (ى) Yâ İlâhî dilerem her demde dest-i ħudretüñ
(ك) Kûre-i elĥafuñı dâ'im fûrûzân eylesün
- 8 (ا) Ebr-i luĥfi çizginür dâyim felekde başuma
(م) Muttaşıl aña Ĥudâ luĥf itsün iĥsân eylesün
- 9 (ى) Yâr olur bî-dillere yarına şalmaz anları
(ا) Ol melekden kim şikâyet itsün eĥğân eylesün

²⁵ Nezihe Sayan, *Medhî Divânı*, s. 544.

- 10 (ب) Bir kerem kânı durur Fazlî Efendi Medhiyâ
Hâk Ta‘âlâ ma‘rifet mülkine sultân eylesün
- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün²⁶
- 1 (ا) Meh-liqâlar başlasa mihr ü vefâlar kıılmağa
Çarh-ı zâlim de döner başlar cefâlar kıılmağa
- 2 (ح) Hâsret-i la‘lünden ayru cân viren ‘âşıklara
Ey tabîb-i cân u dil sa‘y it devâlar kıılmağa
- 3 (ت) Tîr-i miñnet atılır kavş-i kazâdan muttaşıl
Tîğ-ı fûrkat çalısur cânâ ezâlar kıılmağa
- 4 (ش) Şâh-ı hûbânsın çıqup ‘uşşâka ‘arz it tal‘atun
Başlasunlar cân ile saña du‘âlar kıılmağa
- 5 (ا) Medhî-i bî-çâreyem Merve hâkı-çün dilberâ
Ka‘be-i kûyuñ yeter bana şafâlar kıılmağa

Fânî’nin söylemiş olduğu aşağıdaki kıt’ada ise hem başlıkta hem de son beyitte, ilk harflerden “Azîz” isminin çıkacağına dair okuyucuya bilgi verilmiştir. Fakat “Azîz” (عزيز) isminin son harfi “ز” ile yazılmasına rağmen kıt’anın son mısrasında yer alan “Zevk” kelimesi muvaşşahın yanlış yapılmış olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi zevk kelimesi, “ز” ile yazılmaktadır:

Azîz İsmine²⁷

- Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
- 1 (ع) ‘Aql-ı külden ders alan ‘âşık olur dosta muñ’
(ج) Zemzem-i feyziyle cismi cân olur hiç şübhesiz
- 2 (ی) Yârı sundı zemzeminden cismini cân eyledi
(د) Zevk-i²⁸ câvîde bu Fânî irişüp oldı ‘Azîz

²⁶ Nezihe Sayan, *Medhî Dîvânı*, s. 559.

²⁷ *Fânî (Lütfî Filiz) Divanı*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2002, s.254.

²⁸ Kıt’adaki muvaşşahan çıkan ‘Azîz ismi (ج) ile yazılmasına rağmen şair, beytin ilk mısrasında (د) ile yazılan zevk kelimesini kullanmıştır.

Fânî, bir başka muvaşşahında da aynı hataya düşmüştür. Aşağıdaki manzumede “*Nuriye*” ismi muvaşşah olarak yer almaktadır. Fakat son mısradaki güzel he (ه) yerine elif harfi bulunmaktadır ki bu da muvaşşahın Arap harfli yazımında bir hata olduğunu göstermektedir:

Nûriye İsmine²⁹

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 (و) Nûra gârķ olmuş ser-â-pâ bir melek-ķaşlet idi
 (و) Uçdı firdevs bâğına Őeksiz yeri cennet idi
- 2 (و) Raķmet-i Raķmân'a irdi oldu müřtâķ vaşlına
 ‘İyd-ı ekber itdi rûhı çün kavuşdı aşlına
- 3 (ع) Yaķdı nâr-ı fûrķati âh esdi bir hoş râyiķa
 (ل) Eylesün şad ķalb-i ‘uřřâķı diyelim fâtiķa

Bursalı Eşref Paşa’nın kıt’asından ise *Sâmih* ismi çıkmaktadır. şair, son mısradaki *Sâmih* ismini tekrarlamak suretiyle muvaşşah yaptığını ifade etmiştir:³⁰

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 (س) Süleymânlık cihânda devlet-i tedbîr-i menzildir
 (ل) O devletde zifâf-ender-nikâķ ile olur ķaşıl
- 2 (م) Muķammed sünnetin icrâ için bir duķter-i pâki
 (ح) Ėalile ittiķâz itdi cenâb-ı *Sâmih*-i Kâmil

Halîlî’nin Firkatnâme’sinde yer alan aşağıdaki müstezâd ise Mustafa (مصطفا) ismini vermektedir:³¹

Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ülün

Mef‘ülü Fa‘ülün

- 1 (م) Mest eyledi ser-mest gözüñ bülbül-i cânı
 Ey dilber-i zibâ
 Kim gül yüzüne ķarřu ķılır âh u fiğânı
 Çün bülbül-i Şeydâ

²⁹ *Fânî (Lütfi Filiz) Divanı*, s. 254.

³⁰ Eşref Paşa, *Pâk-Divân-ı Eşrefü’ş-şu‘arâ Divanı*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1278, s. 192.

³¹ Orhan Kemal Tavukçu, *Halîlî Firkat-nâme*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1993, s. 79.

- 2 (ص) Şûretde seni veh ki ne bî-mişl yaratmış
Hallâk-ı halâyık
Kaddûn hacil eyler yürüseñ serv-i revânı
Ey gözleri şehlâ
- 3 (ط) Tûfî tutağun şerbeti vaşfını işitmiş
Şekker yir anuñ-çün
Tâvûs boyunuñ reşkine ider cevelânı
Ey kâmet-i ra'nâ
- 4 (ف) Feryâd ne zâlim durur ol gamzelerüñ kim
Her lahzada biñ biñ
'Âşıkları nâ-ħaq depeler virmez amânı
Derdâ vü dirîgâ
- 5 (ل) Ey mâh-likâ vah ne 'aceb âfet-i cânsuñ
Kim görse cemâlüñ
Yoluñda kıılır terk-i ser ü cân u cihânı
Kılmaz aña pervâ
- 6 'Aqlın itürürse 'aceb olmaya bi-küllî
Dil-ħaste Halîlî
Şol dem ki kııla hûnî gözüñ gamze nihânî
Cân itmege yağmâ

Râcih mahlasını kullanan Ahmed Bâdî Efendi'nin gazel nazım şekliyle söylediği muvaşşah ise *Bahâüddin Beg* (بها الدين بك) ismine delalet etmektedir:³²

- Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
- 1 (ب) Bâğda açılalı ğonca-i ruhsâr-ı bahâr
(ه) Hey'et-i kalbimi şâd eyledi dîdâr-ı bahâr
- 2 (ل) Âl ile gönlümi aldı benim ol ğonca-i nev
(ل) Eyledi gül gibi dâğ-ı dili izhâr-ı bahâr

³² Râcih (Ahmed Bâdî Efendi) Divanı, Edime Selimiye Kütüphanesi, No: 2302, v. 41b.

- 3 (ل) Lâm-ı zülfine dem-â-dem tolaşur diller âh
 (د) Dâne-i hâlini dâm itmede her bâr bahâr
- 4 (ى) Yansa yağılsa n'ola 'aşkına üftâdeleriñ
 (ن) Nev-be-nev 'arz-ı cemâl eylese ey yâr bahâr
- 5 (ب) Beni ey Râcih-i nâcîz esîr itmez idi
 (ك) Geçmese gerdenime tûrra-i tarrâr-ı bahâr

Kabûlî'nin muvaşşah gazelinden “Şâkir Mehmed” (شاکر محمد) isminin çıktığı görülmektedir. Şair, manzumesinde gazelin muvaşşah tarzıyla yazılıp yazılmadığı veya sakladığı isim konusunda herhangi bir ipucu vermemektedir.³³

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 (ش) Şehâ yâr-ı vefâ-dârı kaçan bulsam buluşdursam
 (ل) Aña cândan gönül virüp n'ola sevsem sevişdirsem
- 2 (ك) Gelüp bezme olup teslim rızâ bendinde bend olsa
 (و) Revân-ı feyz idüp her yanına tıksam tıkişdursam
- 3 (م) Mağabbet 'arz idüp şarsam belin hem fem-be-fem gelsem
 (ح) Hülâşa³⁴ eylesem derdin ne var çeksem çekişdirsem
- 4 (م) Merâmı gönli zağmına Kabûlî olanın merhem
 (د) Dilin de yâresi kalmaz lebiñ emsem emişdirsem

'Abdî, “Câmi' u'n-Nezâ'ir”de yer alan aşağıdaki naziresinde “Âh Şâhim Hamza”³⁵ (حمزه) şeklindeki bir ifadeyi muvaşşah yoluyla meydana getirmiştir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 (ل) Ey münevver ruğ şu kim tebdil-i devrân gösterür
 Tapunı iqlim-i hüsn ehline sultân gösterür
- 2 (ه) Hey ne bâlâdur kadûñ kim servi ser-gerdân ider
 Vey ne sevdâdur saçuñ küfri kim îmân gösterür

³³ Kabûlî Divanı, Milli Kütüphane Yz. A. No: 2450, v. 56b.

³⁴ 3b'de “Hülâşa” kelimesi (خلاصه) şeklinde yazılmaktadır. Buna karşın metinde muvaşşah olarak “Muhammed” ismi çıkması gerektiğinden bu kelime (ح) ile gösterilmiştir.

³⁵ Eğridirli Hacı Kemal, Câmi' u'n-Nezâ'ir, İstanbul Bayezit Kütüphanesi, No: 5782, v. 90b.

- 3 (ش) Şöyle maḥkûmuñdur insân u perî-rûlar senüñ
La'lüñ ey meh-rû meger mühr-i Süleymân gösterür
- 4 (ل) İzünüñ tozını efser idinen ḳulı felek
Âsumân-ı rif'ate ḥurşîd-i tâbân gösterür
- 5 (هـ) Her kaçan kim 'aḳreb-i maḳlûbını keşf ide yâr
Lerzeler düşüp günün cirmine cevân gösterür
- 6 (م) Meyl idermiş kim işigüñde ḳarâr ide raḳîb
Ḥaḳ bu cehl ile özin itüñle yeksân gösterür
- 7 (ح) Ḥâline 'ayn-ı 'inâyetle naḳar ḳılmaḳ gerek
'Aşḳ ile şol ki işigiñ baḥr-ı 'ummân gösterür
- 8 (م) Murğ-ı dil tolaşdı zülfüg ağına cânâ 'aceb
Meskeniñ ol miskînüñ çâh-ı zenaḥ-dân gösterür
- 9 (ج) Zâhidüñ peymânı vardur gerçi ki mey içmege
Ruḥların şevḳiyle dirseñ kim ne peymân gösterür
- 10 (هـ) Her nazarda 'aynıma bir naḳş ider ḥüsnüñ 'ayân
Her tarafda lâle vü nesrîn ü reyḥân gösterür

Divan şiirinin bilinen en hacimli divanını te'lif eden Edirneli Nazmî'ye ait aşağıdaki manzume, benzerlerinden farklı bir örnek teşkil etmektedir. Gazel nazım şekliyle söylenen manzumedeki beyitlerin birinci mısralarının baş harflerinden "*Âh Şâhım Memî*" (اه شاهم ممي); ikinci mısraların baş harflerinden ise "*Âşıkî Muşîl*" (عاشقی مصلى) ifadeleri çıkmaktadır.³⁶

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 (ل) Âh şâhım didügüm budur ben ey şâhım saña
(ع) 'Âşıkî olmaḳ olupdur faḥr sen şâhuñ baña

³⁶ Nazmî (Edirneli) Divanı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No: T 920, v. 38b.

- 2 (هـ) Hây efendi kullaruña var ise bir şefkatüñ
(ل) Ay iki gözüm güzel niçün nigâhuñ yok baña
- 3 (ش) Şâh-ı mülk-i hüsn olaldan sen güzeller serveri
(ش) Şâh-ı mülk-i ‘aşk oldum devletüñde ben gedâ
- 4 (ل) Ey melâhat mısrına sulţân olan Yûsuf-cemâl
(ق) Çankı dil-berde olur bu sendeki hüsn ü bahâ
- 5 (هـ) Her gören bu hüsn ü behcetde güzel didâruñı
(ى) Yüzüñe şems-i duhâ der alnuña bedr-i dücâ
- 6 (م) Mâh-ı bedr alnuñ senüñ ey çâr-deh-sâle güzel
(م) Mihr-i enver yüzüñ anda berķ urur nûr-ı Hudâ
- 7 (م) Meyl ider elbette sen cânâna cânâ her gören
(ص) Şıdķ u ihlâş ile cândan ‘âşık olur bî-riyâ
- 8 (م) Mihr ideydüñ âh eger ben bî-sitâre ‘âşıkça
(ل) Luţf iderdüñ imdi yerden göge dek ey meh-liķâ
- 9 (ى) Yâri olmuş birbirinüñ iki meh-rû mihr ile
(ى) Yoluña Nazmî dil ü cân anlaruñ olsun fedâ

Nazmî'nin yukarıdaki gazelerinden başka üç manzumesinde daha muvaşşaha rastlamaktayız. Bu gazellerden birinde “*Mahbûb*”, diğeri ikisinde ise “*Muslî Şâhî*” unvanları, muvaşşah yoluyla gizlenmiştir.³⁷

Çalışmamızdaki tek mezoştış olan Enderunlu Vâsîf'a ait kasideden “*Selîm Hân*” (سليم خان) ismi çıkmaktadır. Şair, manzumede ismi oluşturan harfleri özellikle belirtmiştir. Kaside, aslında bir tuğraiyyedir. Şair, tuğrada bulunan *Selîm Hân* ibaresinin bir anlamda resmini çizmektedir:³⁸

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Perîşân zülf-i dehre şânedir dendâne-i **sîni**
Ki üstün **lâmı** kısr-ı şâna bâdi-i metânetdir

³⁷ Nazmî (Edirneli) Divanı v. 38b.

³⁸ Raşan Gürel, *Enderunlu Vâsîf Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s. 211.

- 2 Dü zîbâ cevher-i yâsı gül-i maşşûda şebnemdir
Çü mîl-i sürme mîmi çeşm-i halka ‘ anka-yı şîhhatdir
- 3 Sevâd-ı nokta-ı hâsı ruḥ-ı ‘ unvâna müşgîn-ḥâl
Derûn-ı nûnu fağfûr-kâse-i şahbâ-yı himmetdir
- 4 Eger tesbîh olunsa kâmet-i ḥûbâna ber-câdır
Kad-ı mevzûn-ı elfi hem-çü elf-i istikâmetdir

Şemsî'nin muvaşşah gazeli de farklılık arz eden başka bir manzumedir. Aşağıdaki gazelin ilk mısrasındaki harflerin bir araya getirilmesinden “Şeyḫ Seyyid Muştafâ” (شيخ سيد مصطفى) ve “Âhî” (اهى) isimleri çıkmaktadır. Âhî, Seyyid Mustafâ'nın mahlasıdır. Şair, son beyitte manzumeyi muvaşşah tarzında yazdığını ve bahsi geçen isimlerin ilk mısradaki harflerin bir araya getirilmesi sonucu çıkacağını söylemiştir:³⁹

- 1 (ش) Şîn ile şerḥ eyledi vech-i pâkini Ḥudâ
(ى) Yâdur Yûsuf cemâlûñ vaşf iderler dâ'imâ
- 2 (خ) Ḥaberdâr olduğum esrârdur ‘ilm-i ledün
(س) Selâmet yolu Ḥaḳḳ'a ṭoğrı gider dâ'imâ
- 3 (ى) Yañulma bul sen anı bekle dâ'im işigin
(د) Delâlet eyleyüp bildire Ḥaḳḳ'ı çün saña
- 4 (م) Murâdum virdi bana himmetiyle iş bugün
(ص) Şafâsın bilmez anuñ sürmeyen zevḳ u şafâ
- 5 (ط) Ṭulû' itdi cemâli şu'le virdi ‘âleme
(ف) Fedâdur yoluna cân-ı Şeyḫ Seyyid Muştafâ
- 6 (ى) Yaḳînüm buna irdi sendedür ‘ilm-i ezel
(ل) Oldı ṭoğrılığûñ Ḥaḳḳ yolına reh-nümâ
- 7 (ه) Hidâyet eyleyüp Ḥaḳḳ çün saña buldum vuşûl
(ى) Yazılmış hüsnün üzre çünki âyât-ı Hudâ

³⁹ Şemsî Divanı, Rıfat Kütük Nüshası, 2a-2b.

- 8 Mışra‘uñ evvel ħurûfuñ cem‘ idersen Şemsiyâ
Maĥlaşı *Âhî* vü ismi *Şeyh Seyyid Muştafâ*

Bedr-i Dilşâd’a ait aşağıdaki manzumede; beyitteki birinci mısraların ilk harflerinin birleşmesinden “*Hasan*” (حسن), ikinci mısraların ilk harflerinin birleşmesinden ise “*Alî*” (علی) ismi çıkmaktadır:⁴⁰

- 1 (ح) Ĥarâmî gözün ħanım itdikçe nûş
(ع) ‘Acebdır olur ĥâtırım saña hoş
- 2 (س) Seniñ ħahrını ‘ayn-ı mihr anlarım
(ل) Lîk anı ħoyupban ħanca varam
- 3 (ن) N’ola redd idersen ħapıñdan beni
(ی) Yaĥîn bil ki terk eylemezem seni

Âsafî’nin Şecâ‘atnâme’sindeki muvaşşahta ise “*Murâd*” (مراد) ismine işaret edilmektedir:⁴¹

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 (م) Mîmidür hem mazhar-ı mihr-i Resûl
Erba‘îne zâtıdır yâr-ı fûhûl
- 2 (ر) Râsı şekl-i ħançer-i bürrândur
(ل) Elfi gûyâ tîr-i ĥûn-efşândur
- 3 (د) Dâlldür dâlı demâdem nuşrete
Oldı her ħarfî işâret furşata

Aşağıdaki gazelde ise beyitlerin sadece ilk mısrasındaki harfler yoluyla muvaşşah yapılmıştır. Bu suretle “*Dilşâd ‘Ömer*” (دلشاد عمر) ismi ortaya çıkmaktadır. Dilşâd Ömer, aynı zamanda şiirin müellifidir. İlk sekiz beyitte gizlenen bu sanat, dokuzuncu beyitte şair tarafından açıkça ifade edilmiştir. Son beyitte ise bu gazelin Ahmedî’ye nazire olarak yazıldığı söylenmiştir. Gazel 1436-1437 yılları arasında Ömer bin Mezîd tarafından tanzim edilen *Mecmû‘atü’n-Nezâ‘ir*’de yer almaktadır. Şair, gazelin başından itibaren sanatlı bir manzume söylediğini belirtmiştir. Öyle ki beşinci beyitte *Dilşâd* kelimesini de tevriyeli olarak kullanmış, öncesinde bu muvaşşahtan dolayı olarak haber vermiştir.⁴²

⁴⁰ M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Belagat Bilgisi*, Gökkubbe Yay., İstanbul 2004, s. 277.

⁴¹ Süleyman Eroğlu, *Âsafî’nin Şecâ‘at-nâmesi*, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2007, s. 116.

⁴² Mustafa Canbolat, *Ömer bin Mezîd Mecmû‘atü’n-Nezâ‘ir*, TDK Yay., Ankara 1995, s. 136-137.

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 (د) Dudaguñ gibi bir şi‘r eyledüm yâd
Eyü rengîn gazeldür âferîn bâd
- 2 (ل) Lebünüñ ‘ışkına dürler dizeyim
Göreler nicedür şan‘atda üstâd
- 3 (ش) Şikâr eyler gözün âhûsı şîri
Zihî çâbükdür işinde bu şayyâd
- 4 (ل) İştise la‘lünüñ şîrîn sözünü
Añar mıydı dağı Şîrîni Ferhâd
- 5 (د) Dilegüm bu durur dünyâda her gün
Ferah bulğıl hemîşe eyle dil şâd
- 6 (ع) ‘Abîr ü müşk ile taldı bu ‘âlem
Meger zülfüne irişdi girü bâd
- 7 (م) Müzeyyen gül gibi gülgil hemîşe
N’ola bülbül iderse âh u feryâd
- 8 (ر) Reyâhin ayağıña mefreş olmuş
Boyuñ gördi yire baş kodı şimşâd
- 9 ‘Ömer bu şi‘re harc etdi şanâ‘at
Muvaşşahdur bulunur hem iki ad
- 10 Cevâb ol şi‘re budur ki Ahmedînüñ
Elüme bir çadeğ şunarsa Dil-şâd

Karamanlı Aynî’ye ait muvaşşah gazel ise bu hünerin XV. yüzyılda da bilindiğini ve uygulandığını bizlere göstermektedir. Şairin muvaşşah gazelinden “*Sulţân-Baht*” (سلطان بخت) ifadesi çıkmaktadır. Her ne kadar bir isim olmasa da muhtemelen devrin hükümdarına atfen

Turkish Studies

yazıldığı için unvan kabilinden bir ifade olarak kabul edilebilir. Şair, gazelin birinci beytinde muvaşşaktan çıkacak *Sultân-baht* ibaresini de söylemiştir:⁴³

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 (س) Sevgülüksin cân bigi ey Husrev-i fermân-baht
(ل) Levh-i dil tahtında aduñ haţţıdur *sultân-baht*
- 2 (ط) Tağ-ı ebrûña senüñ menşûr-ı hüsnüñde ezel
Dest-i kudret yazıcağ yazmış adın 'unvân-baht
- 3 (ا) Olmışam hüznün kazîmi ya'nî Ya'kûb'em baña
Gönder imdi pîrehen ey Yûsuf-ı Ken'ân-baht
- 4 (ن) Nüşa-i hucet yazılmış meh-cemâlün levhına
Ol sebebden mihrüñe dirler senüñ bürhân-baht
- 5 (ب) Bahtlı zülfüñ durur kim devr-i âbdur çehreñe
Bu kamer devrinde aña virmiş durur devrân-baht
- 6 (خ) Hadduñ zevcinde ferd ağzuñ güzel düşmüş güzel
Hoş yaraşmış gülsitânda gonca-i handân-baht
- 7 (ت) Türkî çeşmüñ aldı Aynî'den gönül mülkin kamu
Hey neler itdi aña ol nergis-i fettân-baht

Bu başlık altında son olarak Şeyh Ahmed'in⁴⁴ "*Nazmü'l-Le'âl*"⁴⁵ isimli manzum sözlüğünde yer alan bir muvaşşaktan bahsetmek istiyoruz. Şair, mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı söz konusu manzumesinde, bir taraftan mısra başlarındaki harfler vasıtasıyla tarih düşürmede kullanılan ebced kelimelerini verirken diğer taraftan mısra sonlarındaki harflerden de bir elifnâme oluşturmuştur. 29 beyitlik mesnevide beyitlerin ilk mısralarının ilk harfleri Arap alfabesinin ebced sırasına göre dizilişini; yani ebced (ابجد), hevvez (هوز), huţţî (حطى), kelemen (كلمن), sa'feş (سقفص), qarâşet (قرشت), şehaz (ثخذ), dağığ (ضغغ) ve lâmelif (لا) kelime grubunu vermektedir. Ayrıca; ikinci mısraların ilk harfleri ile bütün mısraların revî harfleri ise bir elifnâme oluşturmaktadır.⁴⁶

⁴³ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 357.

⁴⁴ Şeyh Ahmed ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Ömer Asım Aksoy, "Şeyh Ahmet ve Nazmü'l-Leal", *TDAY Belleten*, 1959, s. 205-248; Abdülkerim Gülhan, "Şeyh Ahmed ve Manzum Sözlüğü Nazmü'l-Leâl", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Vol: 2, No: 2, 2010, s. 201-226.

⁴⁵ Nazmü'l-Leâl'de bulunan muvaşşahlardan bizi haberdar eden, eserin yazma nüshasını bize gönderme lütfunda bulunan Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Gülhan Bey'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

⁴⁶ Abdülkerim Gülhan, "Şeyh Ahmed ve Manzum Sözlüğü Nazmü'l-Leâl", s. 211.

Ebyâtühâ muhtelifetü'l-kavâfi müvaşşahatü'l-evâ'ıl bi-ḥurûfi ebced ve'l-evâhiri ve'l-evâ'ilü'l-meşâri' ü's-sevânî bi-ḥurûfi'l-hecâ kemâ-terâhü⁴⁷

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 (1) Edd kuvvet eddi ya' nî kıl edâ
İdd ulu şey hem 'aceb şey hem belâ
- 2 (ب) Becc yarmağ mızrağ urmağ ḥac şalîb
Baḥrdür reccâs u ḥanbel ka' r dib
- 3 (ج) Çürüyüb bölük bölük olan rûfât
Türbe toprağ fevt olmağdur fevât
- 4 (د) Dicedür şatı suyu şusuzlık lehâş
Secc akmak yabca kay deşş ü dişâş
- 5 (ه) Hebv toz kopmak tütün oldı 'acâc
Cevf içdür şey nifk olmağ revâc
- 6 (و) Vaṭy başmağdur zinâ itmek sifâḥ
Ḥadd ü ḥacb ü zecr men' şuc cünâḥ
- 7 (ز) Zirr ü düğme 'urve ilik kir vesâḥ
Ḥazz bir dürlü kumaş kir hem veşâḥ
- 8 (ح) Ḥads zann itmek toğurmağdur vilâd
Dıbğ kuş tutan tıbğ toñmuş cemâd
- 9 (ط) Ṭa' m tatmağ ḥamr u hem tatlı lezîz
Zebḥ ne boğazlamağ büryân ḥanîz
- 10 (ع) Yardım idici mu' âvin hem naşîr
Rimm çok mâl gümiş ü altun nazîr

⁴⁷ Şeyh Ahmed, *Nazmü'l-Le'âl*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 394/4, v. 194b-197a.

-
- 11 (ك) Kesf kesmek hem t̄unuk naq̄şî t̄ırâz
Zebr yazmaq̄dur giñiř yazı berâz
- 12 (ل) Leşm öpmek hem yaşınmaq̄ renne ses
Saħb yire s̄ürimekd̄ür kir denes
- 13 (م) Mec aq̄ıtmaq̄ hem ne mücc ü zinn ü mâş
şezre altun pâresi dirlik ma‘ âş
- 14 (ن) Nazr baq̄maq̄ göz çuq̄urlığı ħavař
řiķ toz göz ucu darluğı ħavař
- 15 (س) S̄üh̄n ıssı parlamaq̄ vamz̄ u vamîz̄
Žafr inl̄ü örmek ü inl̄ü ‘ arîz̄
- 16 (ع) ‘Uq̄de düğümd̄ür yürek bağı kımâţ
Ŧafl yumřaķ baęlayacaķ ip ribâţ
- 17 (ف) Fesl aħmaq̄ kimse ü yoğun ğalîz̄
Žı‘r dâye řaķlayıcıdur ħafîz̄
- 18 (ص) řudę z̄ülf ü yüz baş ört̄üsü řiķâ‘
‘Îd bayramdur buruncakdur kınâ‘
- 19 (ق) Q̄aşm yimek kışm ten beynî dimâğ
Ğaş arıķdur hem boyanmaq̄ işt̄ibâğ
- 20 (ر) Raħl havıd ardlaşan ridf u redîf
Ferr qaçmaq̄ kıatı gitmekd̄ür zeff̄
- 21 (ش) řavķ kıılmaq̄ ârz̄ü u hem iřtiyâķ
Q̄uble b̄üse ayrılışmaq̄dur firâķ

Turkish Studies

- 22 (ت) Türb toprak şevr öküz balık semek
Kedh pek çalışmak u kesb eylemek
- 23 (ت) Şecre çukur yir şu ağan yir mesel
Laħm et korku vecel balçık vaħal
- 24 (خ) Hırķ cevmerd âdem ü gökcek kāsım
Midl güccük ħor kişi nâ-kes le'ım
- 25 (ذ) Ze'b ü zerr deve sürmek yurd vaħan
Necd'de bir tağın adıdur Ĥazan
- 26 (ض) Zaħl az şu hem zanûndur ol kıyu
Var mı yok mıdur bilinmez anda şu
- 27 (ظ) Zūlm ü zaym u evvetâh u evveyâh
Hem dağı âvûh u vâh ya'ni âh
- 28 (غ) Ğûl ü sı' lât dîvdür şaħrâ melâ
Lâ' bî-şabr u qarâbetdür velâ
- 29 (ل) Lâ-cerem şekk yok şedîd oldı kıtı
Yeşb ü yîşim şe' ü şey'ın ğâyeti

b.2. İsmi Yanında Dua İfadesi Oluşturan Muvaşşahlar

Bazı muvaşşah örneklerinde ismin yanı sıra dua ifadelerinin de yer aldığı görülmektedir. Bu tür muvaşşahları oluşturmak ilk gruptakilere göre daha zordur. Çünkü ismin yanında bir dua ifadesi bulunduğundan manzumenin daha uzun olması gerekmektedir. Örneğin Mihrî Hâtun'a ait aşağıdaki muvaşşah; “*Sultân Bayezîd Edâmallâhu ‘Ömrehü*” (سلطان بایزید ادام الله عمره) ifadesi çıkmaktadır. Şair, Bâyezîd Hân'ın ismini verdiği gibi ömrünün uzun olması için de dua etmektedir. Bu ifade, aynı zamanda kasidenin de başlığını oluşturmaktadır:

Kaşîde-i Sultân Bâyezîd Edâmallâhu ‘Ömrehü⁴⁸

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 (س) Ser-be-ser tıtdı cihân rûyını ey ħan salţanat
Devletün devrinde hoş buldı bu devrân salţanat

⁴⁸ Mehmet Arslan, *Mihrî Hâtun Dîvânı*, s. 184-186.

- 2 (ج) Lem-yezel rûz-ı ezelde saña kısmet eylemiş
Kim ola her vechile emrüne fermân salţanat
- 3 (ط) ٲan mı  oldursa cihân rûyını nâm u şöhretüñ
Dergeh-i ‘âlünde bulmuşdur her insân salţanat
- 4 (ل) Ey şeh-i ‘âlî senüñ fevkünde şevket görmedi
Nice devrân gerçi kim sürdi Süleymân salţanat
- 5 (و) Nice Hızır ile Sikender süre yüzün kapuña
K’işigünde bulunur çeşme-i hayvân salţanat
- 6 (ب) Bulmaz idi zerrece rif‘at cihân husrevleri
Bunlara ger itmesen ey şâh ihsân salţanat
- 7 (ل) Eyler ise n’ola cân naqdini yoluña işâr
Buldı çün vaşluñ gibi sermâye ey hân salţanat
- 8 (ع) Yanalı hüsnüñ çerâğı nûra garķ oldu cihân
Zulmeti kat‘ eyledi vü oldu nûrân salţanat
- 9 (ج) Zâyil itmesün senüñ Haķ sâyeñi tâ haşre dek
Üstümüzden ey hümâ-fer Âl-i ‘Oşmân salţanat
- 10 (ع) Yâ İlâhî müstedâm eyle vücûdın tâ ebed
Şad-hezârân ‘ömr ile vir aña Sübhân salţanat
- 11 (و) Dur cihân tahtında durduķça zemîn ü âsumân
Sür şafâ vü zevķ ile ‘âlemde her ân salţanat
- 12 (ل) Ey sa‘âdet âfitâbı hüsnüñ izhâr olmadın
Mâ-teķaddemden saña olmuşdı hayrân salţanat

Turkish Studies

- 13 (◡) Dâyim olsun devletüñ devrânı tâ yevmül-kıyâm
Top ola saña sa‘âdet daği çevgân salţanat
- 14 (l) İreli hulķuñ nesîmi ‘âlem içre ser-te-ser
Eyledi halk-ı cihânı cümle şâdân salţanat
- 15 (◡) Müstedâm ol sâye-i rif‘atde şâhâ haşre dek
Nitekim dillerde şerh olına destân salţanat
- 16 (l) Oldı ‘adlün destine çün hâtem-i devlet nigîn
Hoş-dem oldı halk-ı ‘âlem buldı çendân salţanat
- 17 (J) Luţfunuñ deryâsı katında nedür baħr-i muhît
Kim anuñ bir kaţresinden buldı ‘ummân salţanat
- 18 (J) Lem‘a-i cûduñ ziyâsı virdi enver ‘âleme
Mîve-i luţfuñla buldı bâğ u bostân salţanat
- 19 (♣) Her ki oldı âsitânuñ bendesi biñ cân ile
Şübhesüz buldı cihân dârında âsân salţanat
- 20 (E) ‘Aynı ne gördi cihânuñ ne hod oldı istimâ‘
Kimde vardur sendeki taavr ile erkân salţanat
- 21 (◡) Mihrî-i üftâdeñe şâhâ n'ola raħm eyleseñ
Şâyed olaydı aña bir kerre mihmân salţanat
- 22 (J) Rehberüñ olsun Hudâ ey menba‘-ı kân-ı kerem
‘Âlem içre görme gam gör şad-hezârân salţanat
- 23 (♣) Her günüñ şad-sâl olsun her demüñ ‘îd-i sa‘îd
Dâyim olsun husrevâ kapuñda dîvân salţanat

Turkish Studies

Yine Mihrî Hâtûn'a ait olan aşağıdaki kasideden “*Sultân Ahmed Edâmallâhu ‘Ömrehu*” (سلطان احمد ادام الله عمره) ifadesi çıkmaktadır ki yukarıdaki kasidede de olduğu gibi hükümdarın ömrünün uzun olması için dua edilmektedir.⁴⁹

Kaşîde-i Sultân Ahmed

Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

- 1 (س) Sen şâh olalı ‘âleme ey hân-ı salţanat
Oldı cihânda gün gibi a’yân salţanat
- 2 (ل) Leyl ü nehâr ‘aşq ile şâbit-ķadem turup
İtdi kapuñda kendüyi der-bân salţanat
- 3 (ط) Tolsa cihâna şöhretüñ âvâzı tan midur
Ey şâh-ı ‘âlî sendedür erkân-ı salţanat
- 4 (ل) Ey husrev-i zamâne cihân begleri ķamu
Ķanda bulurdı itmeseñ ihsân salţanat
- 5 (ن) Nice zebûnuñ olmaya bu gerdiş-i felek
Bildi ki oldı emrüñe fermân salţanat
- 6 (ل) Andan berü ki gördi yüzüñ âfitâbını
Cân ile oldı hüşnüñe hayrân salţanat
- 7 (ح) Hıyy-ı ebed ezelde sana ķismet eylemiş
İzüñ tozına yüz süre her ân salţanat
- 8 (م) Ma’lûm olalı ‘âleme nâmun eķâdişi
Halk-ı cihânı eyledi handân salţanat
- 9 (د) Dâr-ı cihânda şevketüñi zerre görmedi
‘Âlemde gerçi sürdi Süleymân salţanat

⁴⁹ Mehmet Arslan, *Mihrî Hâtun Dîvânı*, s. 194-196.

- 10 (l) Ayruḡ kimesne beñzeyemez ḡadr-i câhuña
Ḥatm oldı sende ‘âdet-i erkân-ı salṡanat
- 11 (c) Dâyim devâm-ı rif‘at ile devlet atına
Şâhâ süvâr ol tola meydân-ı salṡanat
- 12 (l) Ol sen hemîşe sâye-i rif‘atde müstedâm
Dillerde tâ ki şerḡ ola destân-ı salṡanat
- 13 (c) Meydân içinde çalmaḡa ṡopın sa‘âdetüñ
Şundi elüñe ‘aşḡ ile çevḡân-ı salṡanat
- 14 (l) Olduḡça ‘îd ü şavm u şalât u berât u ḡadr
Olsun ḡapuñda ey şeh-i devrân salṡanat
- 15 (d) Luṡfuñ şehâbı ḡatrelerinden bulup durur
Şâhâ cihânda lücce-i ‘ummân salṡanat
- 16 (a) Her kim dil ile bendesi oldı işigünüñ
Bulsa gerek cihânda ol âsân salṡanat
- 17 (c) ‘Aynına gösterür mi göre bir daḡı felek
Ger senden özgede göre çendân salṡanat
- 18 (c) Mihrî’ye işigünde yeter ḡâk olduḡı
Ger bulmaḡ ise besdür i sulṡân salṡanat
- 19 (c) Rehber Ḥızır olup saña virsün İlâhî Ḥaḡ
Biñ ‘ömr ile cihânda hezârân salṡanat
- 20 (a) Her günlerüñi ‘îd ide Ḥaḡ her giceñ berât
Ḥapuñda dâyim eyleye dîvân salṡanat

b.3. Misra ya da Beyit Oluşturan Muvaşşahlar

Bu tür manzumelerin sayısı az da olsa muvaşşahlarla ilgili bilinen örneklerden farklı olmaları sebebiyle önem arz etmektedir. Bilindiḡi gibi muvaşşah denilince akla çoḡunlukla

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

mısraların ilk harflerinin bir araya getirilmesi sonucu bir isim veya ifadenin ortaya çıkması akla gelmektedir. Halbuki bu başlık altında bahsi geçen muvaşşahlardan bir mısra veya beyit oluşturulabilmektedir.

Yukarıda daha önce bahsi geçen *Nazmü'l-Le'âl* isimli manzum sözlükte, bu başlık altında değerlendirebileceğimiz üç mesnevi mevcuttur. Bunlardan ilkinde, beyitlerin birinci mısraların ilk harfleri ile mısraların sonundaki revî yani kafiye harflerinden bir beyit ortaya çıkmaktadır. Beyitlerin birinci mısralarının ilk harfleri, “*Men temennâ vuşûle şadri'l-me'âli*”; revî harfleri ise “*Fe'l-yüvaşşahi hıfzan bi'n-Nazmi'l-Le'âl*” mısrasını vermektedir. “*Kim yüce bir mertebeye ulaşmak isterse Nazmü'l-Le'âli ezberlesin*” anlamına gelen Arapça beyit, aynı zamanda mesnevinin son beytidir.

Men temennâ vuşûle şadri'l-me'âli

Fe'l-yüvaşşahi hıfzan bi'n-Nazmi'l-Le'âl

(من تمنا وصول صدر المعالی)

(فلیوشح حفظا بنظم الألی)

Ve-min-hehünâ muvaşşahatün

bi'l-beyti'l-âti eydan kemâ-terâhü⁵⁰

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1	(م)	Mûk edik hem toz pek gitmek vezîf
Merr geçmek ıztırâblanmağ vecîf	(ف)
2	(ن)	Necb cömerd âdem arıklık nuhûl
Naħb ivüb gitmek irişmekdür vüşûl	(ل)
3	(ت)	Te'k toлмаğ me'l pek yoğun kişi
Turfa nâziklik şivây biryân aşı	(ى)
4	(م)	Merr ip hem cübb yapusız kuyu
Mimkel ol göl kim anıñ azdur şuyu	(و)
5	(ن)	Na'ş kaldırmağ ne pek tutmağ bañış
Nağş ıgranmağ kımıldanmağ nañış	(ش)
6	(ى)	Yâve şeydür türrehe kengel mizâh
Yüsr el vâfirliği cevmerdlik semâh	(ح)

⁵⁰ Şeyh Ahmed, *Nazmü'l-Le'âl*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 394/4, v. 200a-202a.

- 7 (و) Vehde isik yir yırağ yirdür tarûh (ح)
Varða batağ yir yırağ olmağ nüzûh
- 8 (ص) Şahvedür at şırtı kürtündür likâf (ف)
Şad^ç yarmağ hem daği kürtün vikâf
- 9 (و) Vehs pek gitmek şabırsızlık cevâz (ظ)
Vefr baylık bir bazar yiri ^çUkâz
- 10 (ل) Ledm sille urmağ incitmek ezâ (ل)
Lekm yumruğ urmağa şabır ^çazâ
- 11 (ص) Şık şahîn ü şık toz ılığın serâb (ب)
Şuna hem tımm u dökülmek inşibâb
- 12 (د) Da^ç ter ü da^ç şer ne ağmağ vağt ân (ن)
Dağr çayırlu çimenlü hoş mekân
- 13 (ر) Remm yapmağdur yalanmağ iltimâz (ظ)
Rekm yığmağdur kaçınmağ ihtifâz
- 14 (ل) Issı gündür pek vecîm ü hem vahîm (م)
Ümmü milde sıtma vü şayru sağîm
- 15 (ل) Levh tağtadur ne lağv u iltihâ (ل)
Ağacı şoymağ kabuğıdur lihâ
- 16 (م) Muvğ pek ağmağlık utanmağ ğufûl (ل)
Mel^ç pek gitmek tulunmağdur ufûl
- 17 (ع) ^çAbl kalın mîşelikdür ^çatl ü ^çil (ل)
^çAvve ürmeğ kaplan arslan kurd me^ç il

Turkish Studies

18	(ل)	Ezr za' f u kuvvet ü arka rişâ
İbdür egilmek bükülmek iltivâ	(ل)
19	(ل)	Liff âdem şafi hem arık naḥîl
Lif ḥurma ḳabıḡı kendü naḥîl	(ل)
20	(ى)	Yehr giñ yir zerb ḳoyun aḡılı
Yess gezmek biş bir ot aḡılı	(ى)
21		<i>Men temennâ vuşûle şadrı'l-me'âli</i>
<i>Fe'l-yüvaşşahî ḥıfzan bi'n-Nazmi'l-Le'âli</i>	

Nazmü'l-Le'âf deki 26 beyitlik bir diğerk mesnevinin de aynı üslupla kaleme alındığını görmekteyiz. Beyitlerin ilk mısralarındaki ilk harfler birinci mısrayı, son harfler de ikinci mısrayı oluşturmaktadır. Bu sayede mesnevinin aynı zamanda son beyti olan 26. beyit ortaya çıkmaktadır:

Ṭâlib-i 'ilm ü kemâl iseñ oḡı Nazm-ı Le'âl
Kişver-i dâniş ü faẓl-ı hüneri nazmile al
(طالب علم و كمال ايسك اوقى لال)
(کشور دانش فضل و هنرى نظميله ال)

Ve-hâzihî eydan muvaşşahatü

bi'l-beyti'l-âti kemâ-terâhü⁵¹

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

1	(ط)	Ṭab' tamḡa urmaḡ irişmek derek
Ṭavf tulumdan kürek di' me direk	(ك)
2	(ا)	İrb 'uzuv u ditremekdür irti' âş
İzb nâ-kes kimse ḳaçınmaḡ ḥışâş	(ش)
3	(ل)	Laḥb işlek yol serâbdur şu yolu
Lücce ol şu kim ola ḡâyet ulu	(و)
4	(ب)	Baḡy baḡmaḡ görüci kimse başîr
Bâḡî ḳalan tenden ü görmez ḍarîr	(ر)

⁵¹ Şeyh Ahmed, *Nazmü'l-Le'âf*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 394/4, v. 202a-204a.

5	(ع)	‘Amv azgınlık ünegi kes ‘anîd
‘Aşf ekin yaprağı hâzır şey ‘atîd	(د)
6	(ل)	Left şey döndürmek ü ħor şey lefâ
Lift şalgamdur yol ortası lekâ	(ل)
7	(م)	Mezz şormak gözli şu mâ-i mu‘în
Merr gitmekdür sürülmişdür la‘în	(ن)
8	(و)	Vüs‘ tâkat yarma vü kavıf çeşîş
Veşğ az çok cibl yaş otdur haşîş	(ش)
9	(ك)	Kuĥl sürme nehz kalkmağdur örü
Kaĥl olmağdur Ĥudâdan sürmelü	(و)
10	(م)	Meşş silmek katı gitmekdür defif
Meşş çekmek katı gitmek hem zeffif	(ف)
11	(ل)	İll hem ‘ahd ü örü tırmağ nühûz
Âl ılgım soñradan olmağ ‘urûz	(ض)
12	(ل)	Laĥf pek urmağ bükülmiş şey fetil
Laĥf urmağ öldürülmişdür katil	(ل)
13	(ل)	İhtizân almağ kucağa gövdelü
Ecsem aĥmağ elfet ü mecnûn delü	(و)
14	(ى)	Yan‘ meyve olmağ u görğlü vecîh
Yâve şeydür türreh ü bed şey kerîh	(ه)
15	(س)	Sebb sögmek âşikâr iden mübîn
Sett ‘ayb u kötü söz muĥkem metîn	(ن)

Turkish Studies

16	(ك)	Kinn şey kabı vü ev ne kıamtarîr
Güç çetin gün ay şovuk zemherîr	(ج)
17	(ل)	Ümmü kaş' am çenk şırtlandur dağî
Ölüm örümcek belâ hem ey ağî	(ع)
18	(و)	Ve'n inlü kesdür ağır kes rezîn
Verh bilmezlik hem ağır kes rekîn	(ن)
19	(ق)	Қull azlık halkası gözüñ hicâz
Қull az hem kıuyruğı gözüñ lihâz	(ظ)
20	(ع)	Yüce şâmiğ hâlişi şey'in şamîm
Yok 'adîm ü kaşd kıılmağdur 'azîm	(م)
21	(ن)	Naqs takınmağ ibli deyyûş gidi
Naqr kuş yim dirmek ü hırre kedi	(ع)
22	(ظ)	Zahr bir şeyle kıaviyy olmağ az kalîl
Zahr çok mâl arka hem çokdur cezîl	(ج)
23	(م)	Mirre kıuvvet pak iyü şeydür nezîh
Muţrî pek vaşf idici 'âlim fağîh	(ه)
24	(ج)	Lâbe taşlık yir ev eţrafı 'arâ	(ل)
	(ل)	Lâsiğ ol kim yabışur tutkal gırâ	
25	(ج)	Lu' b oyun şu' lelenmek işti'âl
Lağb zahmet şuğl idinmek iştiğâl	(ج)
26		<i>Ṭalib-i 'ilm ü kemâl iseñ oğı Nazm-ı Le'âl</i>
<i>Kişver-i dâniş ü fazl-ı hüneri nazmîle al</i>	

Şeyh Ahmed'in manzum sözlüğündeki bir diğer muvaşşah örneği ise 23 beyitten müteşekkildir ve mesnevi nazım şekliyle te'lif edilmiştir. 22. beyit, beyitlerin birinci ve ikinci

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

mısralarındaki harflerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Birinci mısraların ilk harfleri ile “*Ḥamdülillâh buldı pes nâmem kemâl*”, ikinci mısraların ilk harfleri ile de “*Nâm u târîhin didim Nazm-ı Le’âl*” mısralarını oluşturan şair; 21 beytin revî harflerinden de “*Bin elli bir yılında tamamlandı*” anlamına gelen “*Temme fî-seneti aḫadı ve ḫamsîn ü elf* (تم فی سنة احدى و خمسين و الف) mısrasını vermektedir. Bu mısra aynı zamanda eserin bitiriliş tarihidir. Ayrıca *Nazm-ı Le’âl* (نظم لآل) tamlaması da ebced hesabıyla 1051 (1641) yılına tekabül etmektedir. Böylece müellif eserin tamamlanmasıyla ilgili olarak iki tarih düşürmüştür:⁵²

Ḥamdülillâh buldı pes nâmem kemâl

Nâm u târîhin didim Nazm-ı Le’âl

(حمد لله بولدی بس نامم کمال)

(نام و تاریخن دیدم نظم لآل)

Ve-min-hehünâ eydan muvaşşahatü

bi’l-beyti’l-âfî ve’t-târîhi’l-muşarra⁵³

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

1	(ح)	Ḥavl gücdür ‘ arz leşker hem bulut	
	(ن)	Nuşḫ ögüt virmek naşîḫatdür ögüt	(ت)
2	(م)	Mert otsuz yirdür oyuḫdur vecem	
	(ل)	Erm pek bükme ‘ alâmetdür irem	(م)
3	(د)	Ded oyundur urıturmaḫdur vuḫûf	
	(م)	Merḫamet iden ra’ûf u hem ‘ atûf	(ف)
4	(ل)	Lecz yimek isteyendür mübteḡî	
	(و)	Vaḫf çoḫ ḫıldur ‘ işâm ḫulum baḡı	(ی)
5	(ل)	Laḫn uşûl üzre olan ezgili ses	
	(ت)	Ten daḫı cân nefis ü şoluḫdur nefes	(س)
6	(ه)	Hîd hem debretmek ü ḫârin ḫarûn	
	(ل)	Evb dönme ‘ âdet itmekdür mürûn	(ن)
7	(ب)	Boylu kes fiḫ ac arıḫ şaḫt u şaḫîḫ	
	(ر)	Rahve yumşaq ḫatıdur şaḫt u şaḫîḫ	(ت)

⁵² Abdülkerim Gülhan, “Şeyh Ahmed ve Manzum Sözlüğü Nazmü’l-Leâl”, s. 212.

⁵³ Şeyh Ahmed, *Nazmü’l-Le’âl*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 394/4, v. 204a-206a.

- 8 (ج) Va' r u vâ' ir pek yir uymağ iktidâ
(د) Yurtımı terk eyleyüb gitmek celâ (ا)
- 9 (ب) Lebz katı pek yimek eylik şalâh
(ج) Hıdn dost u şulh idişmekdür şalâh (ح)
- 10 (د) Dağn od tütmeğ yalıñ diñmek hamûd
(د) Yufkacığ şu dağl toñmağdur cümûd (د)
- 11 (د) Yüce tağdur hâliğ u lâyığ harî
(د) Nevha ağıtdur vekil ırğat cerî (د)
- 12 (ب) Beny ü bünyân u binâ yapmağ yapu
(د) Derb tadirbe didikleri kapu (د)
- 13 (س) Ses şurâh u renne ya pek ses şurâh
(د) Ya delügi ya kulağ kendi şimâh (ج)
- 14 (ن) Nebve yüksek yir gügerçindür hamâm
(د) Deve yükidür veber örgüç senâm (م)
- 15 (ا) Ezl tar u tülsiz iş tutan ' amûs
(م) Mis' boyraz yili müşkil iş gamûs (س)
- 16 (م) Müft meccân bartıl alan mürteşî
(ن) Neşve ser-ğoşlığ ne ser-ğoş münteşî (د)
- 17 (م) Mâşî yürüycidür râcil yayan
(ظ) Zırr taş u bir yir adıdur Zırân (ن)
- 18 (ك) Gerv eşmek hem ağaçl'örmek kıyu
(م) Mel' toldurmağdur u melân tolu (د)

Turkish Studies

- 19 (ا) Mekke’de bir tağıñ adıdur Hırâ
(د) Lûbe taşlık yir yiti gitmek cirâ (ل)
- 20 (ل) Elb sürmek deveyi ivmek ‘acel
(ل) Elt bühtân müddet ü mühlet ecel (د)
- 21 (د) Lışş u lışt uğrı yatağıdur leffif
(د) Leyk şoñ kuşvâ medâ nâzik laţfif (ف)
- 22 *Ĥamdülillâh buldı pes nâmem kemâl*
Nâm u târîhin didim Naẓm-ı Le’âl
- 23 Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilât
Kaşr ile oldı remel âb-ı hayât

‘Ubeydî’ye ait aşağıdaki kaside, bu tür muvaşşahlara örnek teşkil etmesi bakımından ilginç bir örnektir. Kasidedeki beyitlerin ilk mısralarındaki harflerin bir araya getirilmesinden bir mısra, ikinci mısralarındaki harflerin bir araya getirilmesinden ise başka bir mısra ortaya çıkmaktadır. Bu iki mısradan bir matla‘ beyti çıkıyor ki bu, kasidenin 29. beytidir:

مدحنه حد يوق درر حد ك بل ای آشفته حال
كورسه اياعن لبيله بوس اد ر اهل كمال
Medħine ĥad yoĥ durur ĥaddüñ bil ey âşüfte-ħâl
Görse ayagın lebiyle bûs ider ehl-i kemâl

Bu beytin ilginç bir özelliği de muammâ beyti olmasıdır. Muammanın çözümünden ise Ahmed Çelebî ismi ortaya çıkmaktadır.

- Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün⁵⁴
- 1 (ا) Mîr-i şadr-ı ehl-i fażl u mâlik-i mülk-i kemâl
(ك) Kim olupdur Ĥızr-meşreb Ĥazret-i Aħmed ĥışâl
- 2 (د) Dest-i devrân mühre-i zerle yine virür cilâl
(و) Vaşf-ı zâtı ĥod sipihr evrâķına sıĥmak muħal
- 3 (ح) Ĥayretinden aĥız açup ĥaldı gerdûnda meger
(ر) Rây-ı bâriķiñ ‘uĥâridden işitmişdür hilâl

⁵⁴ ‘Ubeydî, *Mecmua*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 4962, v. 67b-68a.

- 4 (ن) Nûr kesb itseydi rây-ı rûşeniñden mihr eger
(س) Sâhat-ı gerdûnda hergiz aña irmezdi zevâl
- 5 (هـ) Her elif bir tîr ü her bir nûn olur aña kemân
(هـ) Her kimûñle eylese meydân-ı ‘ilm içre cidâl
- 6 (ح) Hârflerden midhâti-çün istedim bî-ğad meded
(ل) Ağız açup kaldı mîm ü derd ile büküldi dâl
- 7 (د) Dürr-i elfâzı gibi bir gevher-i zîbâ kanı
(ى) Yaraşur olsa dür-i gûş-ı şeh-i ferhunde-fâl
- 8 (ى) Yâ Rab anuñ ‘ayn-ı ‘aqlı nice şâf âyinedür
(ل) Anda ebkâr-ı ma‘ânî gösterür her dem cemâl
- 9 (و) Vâridâtın görse tab‘-ı şeh-süvâr anuñ eger
(غ) Gâşiye-dârı olurdu atı öñiñce Celâl
- 10 (ق) Қа‘r-ı deryâ-yı kemâl-i fazlıña irişmeye
(ن) Nice yüz yıl gâvţalar eylerse gâvvâs-ı hayâl
- 11 (د) Dil nice vaşf-ı kemâlâtıñı taħrîr eylesün
(ل) Lafz kâşır ‘ömr kûteh ‘aql hayrân nuţk lâl
- 12 (ر) Rîsmân itse şu‘â-ı âfitâbı idemez
(ب) Bâğ-ı fazlıñı mesâhat pîr-i çarğ-ı köhne-sâl
- 13 (ر) Reşha-i kilik-i beyânı ol ma‘ânî bahrınıñ
(ى) Yeridür olsa ‘ızâr-ı şâhid-i ma‘nâya ħâl
- 14 (ح) Hâvz-ı bağ-ı tab‘ınıñ leb-teşnesi olmuş bahâr
(ل) Lafz-ı gevher-bârınıñ ħalka-be-gûşıdur le‘âl

Turkish Studies

- 15 (د) Dergeh-i 'arş-ı 'azîmi cilve-gâh eyler o dem
(ه) Her kaçan cevlân idüp tâvûs-ı tab'ı açsa bâl
- 16 (ك) Ger nesîm-i hulkına olsa muķârin bir nefes
(ب) Bağ-ı dehr içre olurdu müşg-bû bâd-ı şimâl
- 17 (ب) Bir sebük-per tıfldur 'arzı yanında pîr-i çarğ
(و) Virse tañ midur aña dest-i vaķârı gûş-mâl
- 18 (ل) Lafz-ı pür-rengînden olurlar ahâlî sürğ-rû
(س) Sînede rengîn söz ile her biri eylerken âl
- 19 (ل) Açmayaydı midhat içün baħr-ı fazlından dehân
(ل) Eylemezdi şun'-ı Hâķ dendân-ı aşdâfi le'âl
- 20 (ى) Yûsuf-ı ma'nâ görine gözleri Ya'kûb'ına
(د) Dil ğubâr-ı haţ-ı taħrîrin iderse iktiħâl
- 21 (ل) Âfitâb envâr-ı 'aķlıña göre bir zerre-sân
(ر) Rûz-ı rûşen tab'ına nisbet şeb-i tîre mişâl
- 22 (ش) Şâhid-i ma'nâ k'anuñ zabtında 'âcizdür 'uķûl
(ل) Urdı pâyına haţ-ı taħrîrden miskîn 'iķâl
- 23 (ف) Ferş-i evyân-ı celâli hoş yüce dergâhdur
(ه) Heftümîn tâk-ı zeberced anda bir şaff-ı ni'âl
- 24 (ت) Tîğ ile gerçi kesilmişdür zebânı ħâmenüñ
(ل) Lafz-ı sükker-bârı ammâ söyledür tûħî-mişâl
- 25 (ه) Her zamân sîr-âb ider taħrîri ma'nâ teşnesin
(ك) Kilk-i gevher-bârı 'ayn-ı lûle-i 'ayn-ı zülâl

Turkish Studies

- 26 (ح) Hâbbezâ zât-ı fezâ'il-ı hilye kim erbâb-ı fażl
(م) Meclis-i 'ilm içre alur h'ân-ı fażlından nevâl
- 27 (ل) İrişürdi bâd-ı nisyândan esâsına hâlel
(ل) Olmasa kilki sûtûn-ı hâne-i fażl u kemâl
- 28 (د) Lâyık oldur ism-i pâkiñ ide remz ile edâ
(د) Lafz-ı tab'-ı olına bu maţla'-ı şîrîn-mağâl
- 29 *Medhine had yok durur haddüñ bil ey âşüfte-hâl*
Görse ayağın lebiyle bûs ider ehl-i kemâl
- 30 Her kitâb-ı müsteţâbı bûstân-ı ma'rifet
Anda mîve nokta-i pür-nükte şaţrıdur nihâl
- 31 Ellere taşırîri 'âlemde harâm itmiş durur
Kilk-i deryâ-bârı k'anuñ sihidür sihr-i helâl
- 32 Tab'-ı pâkiñ vâkıf-ı sırr-ı zamâ'ir olmağın
Sâ'ile virür cevâbın itmeden 'arz-ı su'âl
- 33 Minnet Allâh'a 'Ubeydî işiñ altun eyledi
K'oldı iksîr-i türâb-ı dergehine rûy-mâl

Eşref Paşa'ya ait aşağıdaki manzumede ise her beytin ilk mısralarının ilk harfi alındığında "*Esîr-i dilberim*" çıkmaktadır. Yine her beytin ilk mısralarının son harfi alındığında ise "*hayrân-ı aşkıım*" ifadesi meydana gelmektedir. Böylece "*Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fa'ülün*" kalıbında:

اسیر دلبرم حیران عشقم

"*Esîr-i dilberim hayrân-ı aşkıım*"

mısrası meydana gelmektedir. Yalnız bu mısra, aşağıdaki şiirde yer almamaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Nazîre-i Mîr Hâlet Defterdâr-ı Ordu-yı Anadolî⁵⁵

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
- 1 (ل) Âşinâdır harem-i ‘aşkda her hâle kadeh (ح)
Yâr u hem-dem olalı râh-ı kühen-sâle kadeh
- 2 (س) Sâķî-i bezmin ayağın öperim şanma tehî (ى)
Bezî ider hep baña yâķûte-i seyyâle kadeh
- 3 (ى) Yâre teklîf-i vişâl itmede pek elzemdir (و)
Ki nemek-dânlık ider şofra-i âmâle kadeh
- 4 (و) Revnaķ-ı bezme sebep gerdişidir mihr-âsâ (ل)
Ġurre-mest olsa nola Ġurre-i iķbâle kadeh
- 5 (د) Devr-i Cem'den nice efsâneler eyler ityân (ن)
Başlasa ĠulĠul-i mînâ ile emşâle kadeh
- 6 (ل) La‘l-i cânân gibi her şiveyi olmuş câmi‘ (ع)
Rûy-ı Ġül-ķihre-i mülden alalı jâle kadeh
- 7 (ب) Baķ meh-i rûze ħiţâmıyla olup bâde-fürûş (ش)
Neş‘e-i tâm virür Ġurre-i şevvâle kadeh
- 8 (و) Rindler şoħbet-i telħ ile bulur ħulv-i mezâk (ف)
Rûy-ı dil göstereli bâde-i selsâle kadeh
- 9 (م) Meydir Eşref baña ħum-ħâne vü hem-râz müdâm (م)
Maħrem olsa yeridir sînede her hâle kadeh

XIX. asrın mutasavvîf şairlerinden olan Ahmed Sûzî ise yukarıdaki örneklerden farklı olarak bir mısra meydana getirdiği gibi bu mısra yoluyla da tarih düşürmüştür. Şair, kasidesinin onuncu beytinde:

⁵⁵ Gülçin Tanrıbuyurdu, **Eşref Paşa Divanı**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2006, s. 149.

Ya'nî cem' olsa bu her mısra'ın evvel harfî

Mısra'ı âhîr olur târîh-i rengîn zîbâ

demek suretiyle muvaşşahın çözümünü de göstermiştir. Son mısranın muvaşşah yoluyla meydana geldiğini söyleyen şair, aynı zamanda 1130 yılına da tarih düşürmüştür. “*Avn-i Raḥmânla vezîr oldı Muḥammed Paşa*” (عون رحمانله وزير اولدى محمد پاشا) mısrası, muvaşşah yoluyla çıkmaktadır.

Ḳaşıde-i Sûzî-i Sivasî Berây-ı Vezâret

Aḥî Muḥammed Paşa-yı Sivâsî⁵⁶

Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün

1	(ع)	'İzz ü rif'atle ḳudûmında meserret buldı
	(ج)	Vâlih ü 'âciz ü ğam-gîn ü a'mer ü ğurebâ
2	(ن)	Nûr-ı Aḥmed ki ğâyât-ı cebîninde anîñ
	(ج)	Rûy-ı gül cebhesi ḥandân feraḥ u şâd u ğüşâ
3	(ح)	Ḥâtem ü cûd-ı seḥa kemter-i şâyânesidir
	(م)	Mîr-i erbâb-ı sūḥan kâmil ü 'âkıl u dânâ
4	(ل)	A'nî ol ḥazret-i destûr-ı mûkerrem ḳadrin
	(ن)	Na'tı meddâhı olup bülbül-i ḥoş-gû ğüyâ
5	(ل)	Lerzeye vardı zamânında şerîr ü ḳuttâ'
	(ه)	Her biri ḳaldı mezelletde be-luḫf-ı Mevlâ
6	(ج)	Vâlî-i belde-i Sivas ki ḳarîn-i devlet
	(ج)	Zîr-i 'adlinde bulur her kim ider ḥayr-du'â
7	(ی)	Yüri 'izzetle seni Ḥaḳḳ'a emânet virdik
	(ج)	Rehber-i cünd-i Ḥudâ râh-nümâñ Allâh ola
8	(ل)	İtdi erbâb-ı sūḥan her biri bir ḥüsn-i edâ
	(ج)	Virdiler ḥazretine nice tevârîḥ emmâ

⁵⁶ Ahmed Sûzî, **Mecmua**, Süleymaniye Kütüphanesi H. Şemsi-F. Güneren Bölümü, No: 38, 22a.

- 9 (د) Leme‘ât eyledi çün hâtır-ı Sûzî’de bugün
(د) Dâd-ı Hâk’ dan ki nevîn ma’nî olupdur peydâ
- 10 (ع) Ya’nî cem’ olsa bu her mışra’ın evvel harfi
(ا) Mışra‘ı âhir olur târîh-i rengîn zîbâ
- 11 (ح) Hâzret-i câh-ı kerem sâye-i bî-çûn-ı kadîm
(ا) Mülci-i nûr-ı ahad mazhar-ı esrâr-ı Hudâ
- 12 (د) Dest-i ‘izzetle bu pâkîze âh-ı hâşına
(ب) Bî-‘aded eyledi in‘âm-ı firâvân u ‘aâtâ
- 13 (ل) İsm-i pâkiyle muvaffak ola Maḥmûd-ḥıṣâl
(ش) Şâkir-i luṭf-ı muşavvir ola ol kân-ı seḥâ
- 14 (ل) Oldı itmâm-ı maşâri’ idelim ḥamd ü sipâs
‘Avn-i Raḥmânla vezîr oldı Muḥammed Paşa (1130)

b.4. Muvaşşah Tarihler

Tarih düşürme konusundaki çalışmalarıyla tanınan İsmail Yakıt, alt türler de dahil olmak üzere 30’u aşkın tarih türü tespit etmiştir. Bunlardan biri de muvaşşah yoluyla tarih düşürmedir. Yakıt, bazı müverrihlerin özellikle Nakşî’nin bu türden tarih örnekleri verdiğini ifade etmektedir.⁵⁷

Muvaşşah tarih adı verilen bu yönteme göre beyitlerdeki mısraların ilk harflerin toplamından bir tarih çıkmaktadır. Buna karşılık yukarıda bahsi geçen Sûzî’nin kasidesi hariç muvaşşah tarihlerin hiçbirinde herhangi bir isim veya ifade çıkmamaktadır. Muvaşşah tarihlerin birçoğunda düşürülen tarih lafzen de söylenmektedir. Bu tür tarihlerde şair, tarihin muvaşşah harflerle bulunabileceğini de ifade etmektedir. “*Cemî’i harf-i evvelden çıkar hem*” gibi.

Örneğin, aşağıdaki manzumede Nakşî, *Şerîfe Aîşe* isminde bir çocuğun doğumuna tarih düşülmüştür. Manzumede iki ayrı tarih vardır. Biri “*Şerîfe Â’îşe geldi cihâna*” mısrasıdır ki mısradaki harflerin toplamı 1088 yılını vermektedir. İkincisi ise muvaşşah tarihtir. Aşağıda görüleceği gibi mısraların başındaki harflerin toplamından yine 1088 yılı çıkmaktadır:

- 1 (و) Velâdet nûrî irdi âsumâna
(س) Sa‘âdet baḥş eyleyüp Hâkḳ ins ü câna
- 2 (ك) Ki Biñ seksan sekiz şevvâli içre
(خ) Hudâ bir nûr ‘aât itdi zamâne

⁵⁷ İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, s. 343.

- 3 (ا) On ikinci selâse gicesiydi
(ق) Қamer-veş nûr olup bu âsîtâna
- 4 (ا) Aña tarh oldu bir târîh-i dilkeş
(ش) Şerife Â'îşe geldi cihâna
- 5 Cemî'i ħarf-i evvelden çıkar hem
Olur bir özge târîhdir yegâne⁵⁸
- + _____
1088

Nakşî'ye ait aşağıdaki tarih manzumesi de benzer bir örnek teşkil etmektedir.
Manzumeden muvaşşah yoluyla ve manen 1085 yılı çıkmaktadır:

- 1 (ى) Yâ İlâhî yine bir mevlûd ile şâd oldu dil
(و) Vecd olup şubh u mesâda eyleyüp ağâza ney
- 2 (ج) Cum'a gün yigirmi idi meh-i zi'l-ka'deniñ
(ك) Geldi 'aşr ile cihân iqlîmine fehm eyle ey
- 3 (ا) Eyledi dil-ĥânesin ol cây-ı âbâd-ı şafâ
(ن) Nûrdan var eyleyen Seyyid Kerîmü'd-dîn-i Ĥayy
- 4 (م) Mevlidi târîhi cânâ vird olur bu beyt ile
(ق) Kıl te'emmül diĥkat ü em'ân idüp fikr ile sa'y
- 5 (ا) İki mışra' her biri yek-pâre târîh oldılar
(ب) Biri daĥı ħarf-i cevherdârı ey sultân-ı key
- 6 (ذ) Zevke irüp nûr-ı fikrin dâ'imâ rahşân ola
(ب) Birisini sâdesinden eyle hem tedbîr-berây

⁵⁸ İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, s. 343.

- 7 (ع) ‘Aşkıını her dem mu‘ammer ide Rabb-i Lâ-yezâl
(ف) Feyz alup zikr-i Hudâ’dan içe dâ’im câm-ı mey
+ _____
1085
- 8 Cümle harf-i evveli cem‘ eyleyüp kılsun hisâb
Müstakîl târîh-i dilkeşdir ‘acâyib özge şey
- 9 Çıkar bu mışra‘-ı pâkîzeden bir dil-küşâ târîh
‘Înâbet eyleyüp Nûrî Efendi kisve de giydî⁵⁹ 1085

Yukarıdaki manzumede şair, şiirin içine dört tarih birden gizlemiştir. Şair, bir taraftan beşinci beytin; “Zevke irüp nûr-ı fikrin dâ’imâ rahşân ola” mısrasının noktalı harflerinin toplamı ile 1085 yılını verirken; diğer taraftan “Birisini sâdesinden eyle hem tedbîr-berây” mısrasının noktasız harflerinin toplamı ile de aynı tarihe işaret etmektedir. Son mısra ise tam tarih mısrasıdır. Şair, ayrıca muvaşşah yoluyla 1085 yılına tarih düşürmüştür.

Aşağıdaki manzumede Nakşî, “Geldi biñ seksanda dünyâya Hadîce gül gibi” mısrasıyla lafzen ve manen 1080 yılını vermektedir. Ayrıca şair, son beyitte mısralardaki ilk ve son harflerinin ebced hesabına göre hesaplanması suretiyle de tarihi verdiğini söylemektedir. Dolayısıyla bu tarih manzumesinde akrostişin yanı sıra telestîş de bulunmaktadır. Manzumenin son beytinde yer alan “Harf-i evvel harf-i âhîr cümlesine cem‘ idüp / Müstakîl târîh olur bil baħr-i bî-sâhîl gibi” ifadeleri muvaşşah tarihin nasıl hesaplanacağını da göstermektedir:

- 1 (ع) ‘Arz-ı hâcât edelim gel Hâk‘a şeydâ dil gibi (ى)
(ص) Şahñ-ı eş‘ârı dolaş cevân idüp düldül gibi (ى)
- 2 (ب) Başdı dünyâya kadem bir duħter-i pâkîze kim (م)
(ح) Hüşn-i tâb-endâz ola ‘âlemde câm-ı mil gibi (ى)
- 3 (ا) Hem vücûdı dâ’imâ ma‘mûr u âbâdân ola (ا)
(ك) Gülşen-i ‘âlemde her dem söyleye bülbül gibi (ى)
- 4 (ع) ‘Ömriñ efvân eylesün dâ’imâ Hudâ bî-zevâl (ل)
(خ) Hâtır-ı hergiz perîşân olmasun kâkül gibi (ى)
- 5 (پ) Perdedâr-ı ‘işmeti ‘âlemde olsun ber-devâm (م)
(ب) Bâğ-ı hüşne ziyet olsun tâze bir sünbül gibi (ى)

⁵⁹ İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, s. 343-344.

6	(ل)	İtdi târîhini Nağşî bir mübârek vaqt ile	(هـ)
	(ك)	<i>Geldi biñ seksanda dünyâya Hadice gül gibi</i>	(ع)
	+	_____	+
		890	890

$$890+190= 1080$$

- 7 Harf-i evvel harf-i âhir cümlesine cem‘ idüp
Müstaķil târîh olur bil baħr-i bî-sâhil gibi⁶⁰

Kâlâyî Divanı’nda bulunan aşğıdaki kıt’a da ilginç bir muvaşşah tarih örneğidir. Şair, sanatlı bir manzume söylediğini başlıkta da ifade etmiştir. Kıt’anın bir diğer özelliği ise 47 farklı lale isminin zikredilmiş olmasıdır. Şair, ayrıca mısralardaki ilk ve son harflerin bir tarih verdiğini de ifade etmiştir. Buna göre 19 beyitlik manzumenin mısralarındaki ilk harflerin toplamı 1217 yılını vermektedir. Aynı şekilde mısraların son harflerinin toplamı da 1217 yılına tekabül etmektedir. Şair, bunu “*Evvel ü âhir ħurûfin cem’ idip ebyâtumîñ / İki târîh anda da ħâmem bulursa âferîn*” beytiyle de ifade etmiştir. Ayrıca “*Evc-i pâk-i şadr-ı Rûma geldi ‘âlî Şems-i dîn*” mısrasıyla da 1217 yılına tarih düşürülmüştür. Nakşi, bu şekilde şiirinde üç tarih gizlemiştir:

DİĞER TÂRİH-i MUŞANNA’-YI ŞADR-ı RÛM li-ĤAZRET-i

Şemsü’-d-dîn be-mezâmîn-i Esâmî-i Lâle ħurûf-ı Evvel ü Âhir Kaşide Birer Târîh ve Yek-mışra’ Bâlâ-târîh⁶¹

		Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün	
1	(م)	Mihr-i feyz-i maṭla’-ı vâlâ-yı câh-ı şadr-ı Rûm	(م)
	(ع)	Ya’ni Şemsü’-d-dîn Efendi kim odur ‘âlî-mekîn	(ن)
2	(م)	Merkez-i iķbâl-i şadr üzre şerefle zâtını	(ع)
	(م)	Mihr-i şubĥ-âsâ münevver ide Rabbü’l-‘âlemîn	(ن)
3	(ك)	Gösterir bürhân-ı kudret remz-i ħikmetle Ĥudâ	(ل)
	(م)	Maṭla’-ı necm-i sa’âdet oldığın nûr-ı cebîn	(ن)
4	(ك)	Gelse ‘unvân-ı şeref ħûrşide nâmından n’ola	(هـ)
	(ك)	Kim bu evc-i şadr-ı şer’iñ şemsidir ‘aynü’l-yaķîn	(ن)
5	(م)	Mihre fâ’iķ olsa çok mı pertev-i iķbâl ile	(ن)
	(ك)	Kenz-i nûr-ı şer’e zâtıñ eyledi Mevlâ emîn	(ن)

⁶⁰ İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, s. 344.

⁶¹ Bilal Alpaydın, *Refi’-i Kâlâyî Divanı*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 171-173.

- 6 (ج) Cevher-i yektâdır ol ‘âlem-bahâ-yı zâtı kim (م)
(ن) Nağş-ı elmâs-ı kerem olmuş aña la’l-i nigîn (ن)
- 7 (ص) Şubh-dem gelmişdi şevk-i dil beşîr iqbâline (ه)
(د) Dökdi bu nağd-i hayâli dil şitâb idip peşîn (ن)
- 8 (ل) İrdiler şubh-ı neşâta bendegâni şevk ile (ه)
(ل) Lâle döndi hep dehen-beste hasûd-ı dil-ğazîn (ن)
- 9 (ج) Câh-ı vâlâ maṭla’-ı envâr-ı ‘âlî-rütbede (ه)
(ل) İrtifâ’-ı zât-ı zî-şâmı ola bâlâ-nişîn (ن)
- 10 (م) Mağdem-i pâki şudûr-ı dehre virdi inşirâh (ح)
(ب) Bâ’iş-i şevk oldı zâtı şadmân ola hemîn (ن)
- 11 (ن) Neş’e-i feyz ile bir câm-ı hilâl olsun felek (ك)
(ك) Kim bu nev-şubh-ı feraḥla şevk-yâb oldı zemîn (ن)
- 12 (ش) Şemse oldı şâbite eşrâfa da’vâ-yı du’â (ل)
(و) Virse de ser-levḥa-i vâlâya ‘örfiyle yemîn (ن)
- 13 (د) Dâğ-ı ber-dil lâle olmuşken çerâğ-ı gülşeni (ى)
(س) Sen de ey dil âh-ı üftâde gibi itme enîn (ن)
- 14 (پ) Pertev-i şems ile bir şadriyye yaz kim sû-be-sû (و)
(ل) Ola tâ şâyân-ı rağbet şubh-ı iqbâle qarîn (ن)
- 15 (ف) Farq ide mevc-i şafâ-yı nev-ḳumâş-ı nazmıñı (ى)
(ج) Cevher-i ‘irfân ile ṭab’ı olanlar ḥurde-bîn (ن)
- 16 (ل) İşte meydân tuḥfetü’l-ezhârım-âsâ var ise (ه)
(ل) Enderûn-ı dilde böyle tarḥ ola şâh-ı zemîn (ن)

Turkish Studies

17	(ف)	Feyz-i kudretdir bu üç târîh-i dil-cû kim bana	(ل)
	(ب)	Birisi bir mısra'-ı matbû'-ı müsteşnâ metîn	(ن)
18	(ل)	Evvel ü âhîr hûrûfin cem' idip ebyâtımîñ	(ك)
	(ل)	İki târîh anda da hûmem bulursa âferîn	(ن)
19	(ص)	Şubh-ı nev peyk-i ziyâdan aldı târîhin Refî'	(ع)
	(ل)	<i>Evc-i pâk-i şadr-ı Rûma geldi 'âlî Şems-i dîn</i>	(ن)
		+_____	+_____
		1217	1217

Sonuç

Divan şiirinde sanatkârâne söyleyişin en önemli yöntemlerinden biri de muvaşşah'tır. Muvaşşah, günümüzde yanlış bir isimlendirme ile akrostiş olarak nitelendirilmektedir. Akrostiş, genellikle mısra başlarına yerleştirilen harf, hece veya kelimeler aracılığıyla bir isim veya ifade oluşturma sanatıdır. Ancak bu uygulamanın mısra ortalarında (mezoştîş) ve sonlarında (teleştîş) yapıldığı da görülmektedir. Divan şiirinde muvaşşah, bu üç farklı uygulamayı da kapsayacak şekilde örneklerine rastlanan bir sanattır. Bu yüzdendir ki muvaşşah'tan bahsederken sadece akrostiş tabirinin kullanılmasının doğru olmadığı kanaatindeyiz. Konuyla ilgili özellikle belagat kitaplarında muvaşşah teriminin yanında veya parantez içinde akrostiş kelimesinin kullanılmasının yanlış olduğunu düşünüyoruz. Akrostiş, sadece muvaşşahın en sık kullanılan yöntemlerinden biridir. Bu çerçevede nasıl ki bugün divan şiirindeki telmih, mecaz, hüsn-i ta'lîl, iham, tecâhül-i ârif... gibi sanatlardan bahsederken Batı dillerindeki karşılıklarını kullanmıyorsak *-ki kullanılmaması gerektiği görüşündeyiz-* muvaşşah için de aynı yolu tercih etmemiz gerektiğine inanıyoruz.

Kaynaklarda muvaşşah; edebî bir sanat olarak nitelendirilmemiş, çoğunlukla belagata dahil edilen hünerler arasında gösterilmiştir. Fakat şunu ifade etmeliyiz ki şair tarafından özellikle belirtilmemişse muvaşşahı tespit etmek kolay değildir. Muhtemelen bu yüzden olsa gerek diğer edebî sanatlar kadar itibar görmemiştir.

Çalışmamızda şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgi verdiğimiz muvaşşahın; aslında akrostişten farklı bir uygulama olduğu, farklı amaç ve yöntemlerle de oluşturulduğu örneklerle gösterilmiştir. Bu hüner vasıtasıyla sadece bir isim veya ifadenin gizlenmediği bazen mısra ve beyitlerin de meydana getirildiği okuyucunun dikkatinden kaçmaması gereken bir diğer husustur. Ayrıca muvaşşahın tarih düşürme sanatında az da olsa tercih edilen bir yöntem olduğu da ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmed Sûzî, **Mecmua**, Süleymaniye Kütüphanesi H. Şemsi-F. Güneren Bölümü, No: 38.

Ahterî Mustafa Efendi, **Ahterî-i Kebir**, TDK Yay., Ankara 2009.

ALPAYDIN, Bilal, **Refî'-i Kâlâyî Divanı**, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

- ARSLAN, Mehmet, **Mihrî Hâtun Dîvânı**, Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.
- CANBOLAT, Mustafa, **Ömer bin Mezîd Mecmû'âtü'n-Nezâ'ir**, TDK Yay., Ankara 1995.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, "Harflere Dair", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998.
- Eğridirli Hacı Kemal, **Câmi'ü'n-Nezâ'ir**, İstanbul Bayezit Kütüphanesi, No: 5782.
- EROĞLU, Süleyman, **Âsaff'nin Şecâ'at-nâmesi**, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2007.
- Eşref Paşa, **Pâk-Dîvân-ı Eşrefü's-su'arâ Divanı**, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1278.
- Fânî (Lütfî Filiz) Divanı**, Pan Yayıncılık, İstanbul 2002.
- GÜLHAN, Abdülkerim, "Şeyh Ahmed ve Manzum Sözlüğü Nazmü'l-Leâl", **Zeitschrift für die Welt der Türken**, Vol: 2, No: 2, 2010, s. 21-226.
- GÜREL, Rahşan, **Enderunlu Vâsif Divanı**, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.
- İbrahim Cûdî Efendi, **Lûgat-ı Cûdî**, (hızl: İsmail Parlatur, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar), TDK Yay., Ankara 2006.
- Kabûlî Divanı**, Milli Kütüphane Yz. A. No: 2450.
- KARAGÖZ, Sevinç, **Feyzî Efendi Divanı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2004.
- MACİT, Muhsin, **Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşâh ve Türkçe Şiirleri**, Grafiker Yay., Ankara 2002.
- MERMER, Ahmet, **Karamanlı Aynî ve Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- MERMER, Ahmet, KESKİN Neslihan Koç, **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- Muallim Nâci, **Lûgat-ı Nâci**, Çağrı Yay., İstanbul 1995.
- Nazmî (Edirneli) Divanı**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No: T 920.
- Râcih (Ahmed Bâdî Efendi) Divanı**, Edirne Selîmiye Kütüphanesi, No: 2302.
- SARAÇ, M. A. Yekta, **Klâsik Belagat Bilgisi**, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2004.
- SAYAN, Nezihe, **Medhî Dîvânı**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- SCHOELER, G., "Muwashshah", **The Encyclopedia of Islam**, Cilt: VII, New Edition, Newyork 1993, s. 809-812.
- Sürûrî, **Bahrü'l-Ma'ârif**, Milli Kütüphane, Yz. A. 9122.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yay., İstanbul 2004.
- Şemsî Divanı**, Rifat Kütük Nüshası.
- ŞENGÜN, Necdet, **Nazîr İbrâhim Divanı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, , İzmir 2006.
- ŞENTÜRK, Levent, "Madde Madde OuLiPo", **Kitap-lık**, Sayı: 60, Nisan 2003, s. 58-67.
- Şeyh Ahmed, **Nazmü'l-Le'âl**, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 394/4.

-
- TANRIBUYURDU, Gülçin, **Eşref Paşa Divanı**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2006.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal, **Halîlî Firkat-nâme**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1993.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal, “Muvaşşah (Akrostiş)”, **Kültür Tarihimize Gizli Diller ve Şifreler**, Picus Yay., İstanbul 2008, s. 220-235.
- TÖKEL, Dursun Ali, **Divan Şiirinde Harf Simgesiliği**, Hece Yay., Ankara 2003.
- ‘Ubeydi, **Mecmua**, Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 4962.
- YAKIT, İsmail, **Türk-İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yay., İstanbul 1992.